

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Економіко-правовий факультет

Кафедра економіки підприємництва

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**«Реалізація європейського досвіду інноваційного розвитку
«зеленого» підприємництва в Україні»**

**«Implementation of the European experience of innovative development
of «green» entrepreneurship in Ukraine»**

Виконав: здобувач денної форми
навчання

спеціальності 051 Економіка

Мінаєв Павло Вікторович

Науковий керівник

к.е.н., доцент Олеся Андрущенко

Рецензент д.е.н., професор Губанова О.Р.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від 20__ р.

Завідувач(ка) кафедри

_____ Ірина ЛОМАЧИНСЬКА

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № _____

Протокол № _____ від 20__.

Оцінка _____/_____/_____

(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

_____ Наталія КРЮЧКОВА

(підпис)

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	6
1.1 Сутність інноваційного розвитку підприємництва.....	6
1.2 Зелене підприємництво як перспективна концепція розвитку бізнесу..	11
1.3 Зелена економіка як фундамент становлення зеленого підприємництва.....	18
РОЗДІЛ 2 ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	26
2.1 Аналіз державної політики та європейського законодавства щодо впровадження зеленого курсу у підприємництві.....	26
2.2 Стратегічні вектори розвитку зеленого підприємництва в країнах Європейського Союзу.....	35
РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ІННОВАЦІЙ В СФЕРУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	45
3.1 Перспективні шляхи інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні.....	45
3.2 Обґрунтування економічної доцільності реалізації зелених інновацій в сфері малого і середнього бізнесу.....	53
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З огляду на ситуацію, яка відбувається сьогодні на економічному просторі нашої держави, найважливішим та головним завданням є впровадження підприємницьких практик, які спрямовані не лише на отримання прибутку, але й на мінімізацію негативного впливу на довкілля, використання енерго- і ресурсозберігаючих технологій та формування ринку екологічних товарів і послуг. Одним з таких напрямків є розвиток «зеленого» підприємництва – комерційної діяльності, яка ґрунтується на екологічно сприятливих методах її ведення, головною метою якої є отримання прибутку від продажу екологічних товарів та послуг, виробництво і надання яких передбачає застосування методів та технологій, що мінімізують інтегральний екодеструктивний вплив на довкілля, а їх використання сприяє створенню максимально екологічно сприятливих умов життя для споживачів.

З огляду на актуальність цього питання, важливо додати, що однією з головних причин погіршення екологічної ситуації в Україні та світі загалом є неефективна структура економіки. Тому розвиток бізнесу, спрямованого на збереження довкілля, може істотно вплинути на екологічну ситуацію і покращити стан навколишнього середовища та ефективне використання природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження основних аспектів діяльності підприємництва, з урахуванням економічних, екологічних та соціальних чинників сталого розвитку пов'язані з іменами таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Е. Барб'є, О. Біна, Б. Далал-Клейтон, Х. Делі, В. Дітріх, С. Джафарі, Р. Костанца, М. Лотфі, О. Балацький, Б. Буркинський, О. Веклич, Т. Галушкіна, Б. Данилишин, Л. Жарова, Л. Мельник, В. Степанов та інших. У роботах цих авторів проаналізовано взаємозв'язок екології та економіки, інтеграція принципів сталого розвитку в існуючі бізнес-моделі, що сприятиме економічному зростанню та покращенню стану довкілля. Зміцнення взаємозв'язку економічного зростання з покращенням стану довкілля передбачає впровадження інноваційних підходів до підприємницької діяльності та потребує подальшого

розвитку теоретичних та методологічних підходів до становлення та розвитку зеленого підприємництва.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних аспектів та обґрунтування шляхів інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Для досягнення зазначеної мети поставлено наступні завдання:

- визначити сутність інноваційного розвитку підприємництва;
- розкрити теоретичні засади розвитку зеленого підприємництва;
- визначити чинники становлення зеленого підприємництва;
- дослідити фактор впливу на розвиток зеленого підприємництва;
- проаналізувати європейський досвід щодо впровадження зеленого курсу у підприємстві;
- визначити напрями інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні;
- обґрунтувати шляхи інноваційного розвитку зеленого підприємництва.

Об'єктом дослідження виступає процес інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів щодо інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження є наукова та навчально-методична література провідних зарубіжних та вітчизняних науковців з питань інноваційного розвитку підприємництва на умовах еколого-орієнтованого бізнесу, впровадження проєктів зеленої енергетики для зменшення навантаження на навколишнє середовище, економічного розвитку та економічного зростання в умовах сталого розвитку та переходу до зеленого зростання.

Інформаційна база дослідження представлена науковими публікаціями вітчизняних і зарубіжних вчених, фахівців з проблем та перспектив розвитку

зеленого підприємництва, енерго- і ресурсозберігаючих технологій та формуванням ринку «зелених» товарів і послуг, законодавчими і нормативно-правовими актами України, даними державної служби статистики України, результатами власних досліджень.

Апробація результатів дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи опубліковано в збірнику матеріалів XXIII наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ, (22-26 квітня 2024 року, м. Одеса) та збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодіжна наука: інновації та глобальні виклики» (6 листопада 2024 року, м. Полтава), За результатами досліджень опубліковано тези доповіді на тему «Роль «зеленого» підприємництва у забезпеченні інноваційного розвитку економіки України» та «Інноваційний розвиток малого і середнього підприємництва на засадах зеленого зростання».

Структура дипломної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 72 сторінки. Робота містить 10 таблиць, 4 рисунки. Список використаних джерел включає 64 найменування.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1 Сутність інноваційного розвитку підприємництва

У сучасних умовах розвитку світової економіки питання глобальної зміни клімату та захисту довкілля набувають все більшої актуальності. У ХХІ ст. більшість розвинених держав світу одним із напрямів свого економічного та соціального розвитку обрали покращення внутрішніх екологічних умов існування та зниження шкідливого впливу на довкілля. Оскільки сьогодні основним джерелом забруднення довкілля є промислова діяльність, то найбільша увага приділяється питанням впровадження нових технологій та бізнес-процесів, спроможних знизити негативний вплив виробничої діяльності на довкілля.

Глобалізація світової економіки, постійне зростання цін на всі види сировинних ресурсів, особливо на енергоносії, і зростаюча конкуренція на світових ринках зумовили вибір інноваційного шляху розвитку всіма розвиненими країнами світу. [1, с. 98]

Процеси індустріалізації посилюють виснаження біорізноманіття, зміну клімату та погіршують здоров'я, умови життя та добробут нинішніх поколінь і створюють загрози для майбутніх поколінь, оскільки світовий запас природних багатств виснажується доволі прискореними темпами. Україна не стала виключенням, тому важливою складовою перебудови економіки на сучасному етапі є активізація інноваційної та інвестиційної діяльності [2].

У сучасній економіці лівова частка інновацій підприємств спрямовується на покращення та вдосконалення технологій виробництва, основних засобів, що приводить до зменшення трудомісткості виконуваних операцій, економії матеріалів, освоєння нових технологічних процесів і, як наслідок, до формування стійкої конкурентоспроможності продукції.

Основними стимулами для впровадження інновацій є підвищення конкурентоспроможності продукції, зростання прибутку, розширення частки

ринку, скорочення витрат виробництва. Тому в центрі інноваційних процесів зосереджуються виробники товарів і послуг, а ключовим чинником, що визначає інноваційність економіки, виступає здатність суб'єктів господарювання адаптуватися до нововведень і впроваджувати їх у свою діяльність.

Сьогодні вітчизняні підприємства працюють в умовах високої економічної та політичної невизначеності, зумовленої соціально-політичними подіями в Україні. Наразі інноваційний розвиток суттєво впливає на позиції країни в глобальній економіці та демонструє зміни її конкурентоспроможності.

Й. Шумпетер визначає поняття «інновація» як «будь-яка можлива зміна, що відбудеться в результаті впровадження нових або модернізованих рішень в технологіях, техніці та організації в процесах постачання, виробництва, збуту, та обслуговування». Він вважав, що інновації надають підприємствам і організаціям більше шансів для досягнення конкурентної переваги і отримання перемоги [3].

Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – «це новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери» [4]. Виходячи із законодавчо визнаного тлумачення, інноваційна діяльність є основою для удосконалення функціонування підприємств та сприяє її результативності та конкурентоспроможності.

На підставі вище наведених визначень, можна зробити висновок стосовно того, що загалом, інновації можна розглядати як:

- об'єкт, тобто певний інноваційний продукт, що може бути представлений у вигляді товару, послуги, технології, методу, та отриманий в результаті здійснення інноваційного процесу;
- процес, який передбачає сукупність дій щодо дослідження, проектування, розроблення, організації виробництва, комерціалізації і поширення нових виробів, технологій, принципів замість існуючих.

Інновації та підприємництво тісно переплітаються, створюючи симбіотичні стосунки, які сприяють прогресу. Інноваційне підприємництво означає інтеграцію

інноваційного мислення та практик у сферу підприємництва, що передбачає виявлення та використання бізнес-можливостей для створення та розвитку нових продуктів, послуг або процесів, які відповідають потребам ринку або вирішують конкретні проблеми.

Ілляшенко С.М. сформулював визначення, що «інноваційний розвиток – це «процес господарювання, що спирається на безупинний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності і пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту» [5].

Водночас М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал розглядають інноваційний розвиток підприємства як «здатність динамічно розвиватися на власній основі за рахунок систематичного формування комплексу дій, спрямованих на розробку, впровадження, подальшу модифікацію нововведень» [6, с. 184].

Інноваційний розвиток підприємництва виходить за рамки традиційних бізнес-моделей і часто ґрунтується на прийнятті прорахованих ризиків, адаптації до мінливих обставин і постійному пошуку нових способів покращення та диференціації в конкурентному середовищі.

Інноваційний розвиток підприємництва нині перебуває в центрі уваги багатьох учених, адже виступає каталізатором економічних процесів у будь-якій країні, забезпечує підвищення її експортної активності, стимулює удосконалення багатьох сфер діяльності на підприємствах і в економічному середовищі країни.

Для багатьох підприємців і приватних компаній питання про використання (впровадження) інновацій постало тільки після різкого падіння попиту на вироблену ними продукцію і загостренням конкуренції на ринку. За статистикою більше 50% підприємців мають намір подолати кризу за допомогою модернізації технологій виробництва своєї продукції. Решта вирішили налагодити випуск нових продуктів, з них понад 1/3 має намір вкласти гроші саме в дослідження і розробки, що, в свою чергу, пов'язано із створенням принципово нової продукції.

Низька активність підприємництва в інноваційній сфері пояснюється високою ризикованістю інвестування і невизначеністю терміну окупності. Нині

підприємці не хочуть займатися інноваційною діяльністю у зв'язку з високою ризикованістю бізнесу і відсутністю попиту на інновації, а також внаслідок відсутності достатньої підтримки інноваційної діяльності з боку держави, яка властива для розвинених країн. Суперечливі тенденції зміни ключових показників інноваційної діяльності підприємництва наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств
України в період 2013-2019 рр.

Показники	Період дослідження, роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
<i>Кількість інноваційно активних промислових підприємств</i>	1715	1609	824	834	759	777	782
% до загальної кількості	16,8	16,1	17,3	19,9	16,2	16,4	15,8
<i>Витрати на інновації, млн.грн.</i>	9562,6	7695,9	13813,7	23229,5	9117,5	12180,1	14220,9
% до загального обсягу реалізованої промислової продукції	0,9	0,8	0,8	0,7	0,4	0,4	0,5
% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції	26,6	30,0	59,9	-	51,5	49,0	41,5
<i>Кількість промислових підприємств, що упроваджували інновації</i>	1312	1208	723	735	672	739	687
% до загальної кількості	12,9	12,1	15,2	16,6	14,3	15,6	13,8
<i>Кількість упроваджених у виробництво нових технологічних процесів</i>	1576	1743	1217	3489	1831	2002	2318
з них нових або суттєво поліпшених маловідходних, ресурсозберігаючих	502	447	458	748	611	926	857
<i>Кількість упроваджених видів інноваційної продукції</i>	3138	3661	3136	4139	2387	3843	2148
з них нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів	809	1314	966	1305	751	920	760
<i>Обсяги реалізованої інноваційної продукції, млн.грн</i>	35891,6	25669	23050,1	-	17714,2	24861,1	34264,9
% до загального обсягу реалізованої промислової продукції	3,3	2,5	1,4	-	0,7	0,8	1,3

джерело [7].

Згідно даних таблиці можна прослідкувати наступні тенденції: скорочення кількості інноваційно активних підприємств, збільшення витрат на інновації наприкінці періоду порівняно з 2013 р., нестабільну динаміку кількості промислових підприємств, що впроваджували інновації та кількості упроваджених видів інноваційної продукції, зростання кількості упроваджених у виробництво нових технологічних процесів і збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції у період 2017–2019 рр.

Однак, інноваційний розвиток – це важливе завдання будь-якого підприємства і перспективний напрям розвитку, який створює сприятливе середовище для ефективного використання ресурсного потенціалу та формування подальшої конкурентоспроможності. Проте, незважаючи на проголошений напрямок інноваційного розвитку та створення відповідної законодавчої бази, інноваційна активність вітчизняних підприємств залишається низькою. Відзначимо відсутність жодних статистичних даних. Враховуючи відсутність статистичних даних щодо стану інноваційної діяльності у 2020–2022 рр., можна припустити, що позитивної динаміки у зазначений період у стані перебігу інноваційних процесів не відбулось.

Значення інноваційного розвитку для підприємництва полягає у створенні можливостей для його стабільного функціонування, конкурентоспроможності та зростання шляхом впровадження нових ідей, технологій та підходів. Для стимулювання подальшого інноваційного розвитку підприємств в Україні доцільно рекомендувати впровадження ефективного механізму активізації інноваційного, науково-технічного потенціалів та створення умов для інноваційного саморозвитку країни. У цьому контексті необхідно реалізувати такі стратегічні завдання:

- забезпечення пріоритетності інноваційного розвитку на державному рівні;
- досягнення високої якості та інноваційності продукції вітчизняних виробників для підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародних ринках;
- оптимізація методів державного управління, з урахуванням можливостей інноваційного сектору економіки України;

- створення сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу, здатного ефективно здійснювати діяльність в умовах економічної нестабільності країни;

- законодавча підтримка інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва.

Впровадження інноваційних рішень стоїть перед підприємствами перед значними викликами та перешкодами, що вимагають уважного аналізу та стратегічного підходу.

1.2 Зелене підприємництво як перспективна концепція розвитку бізнесу

Сучасне людство споживає ресурс, у таких масштабах, які перевищують можливості Землі їх відновлювати. За останні 25 років світовий валовий внутрішній продукт зріс у 4 рази, проте таке економічне зростання здебільшого досягається за рахунок використання природних ресурсів. Така ситуація набуває дедалі більшої актуальності та потребує принципово нових кроків та докорінних змін, перехід на таку концепцію розвитку, яка дозволить одночасно вирішувати соціальні, економічні, енергетичні та кліматичні виклики [8].

Розвиток екологічно орієнтованого бізнесу, здатний суттєво вплинути на екологічну ситуацію в світі, та зокрема і в Україні, сприяти покращенню стану навколишнього середовища та зменшенню споживання природних ресурсів. Водночас зрозуміло, що вирішення екологічних проблем і досягнення сталого розвитку неможливі без покращення економічної стабільності та впровадження ефективної макроекономічної політики.

У відповідь на екологічні виклики, підприємцям варто зосередитись на створенні інноваційних стартапів екологічного спрямування, оскільки такий підхід відображає динамічний розвиток зеленого бізнесу, що поступово перетворюється на одну з провідних тенденцією сучасного підприємництва.

Традиційно під зеленим підприємництвом розуміють діяльність, що має мінімальний негативний вплив на навколишнє природне середовище, при

гармонійному економічному та соціальному розвитку [9]. Відповідно до цього зелений бізнес охоплює три складові: екологічну, соціальну та економічну, у ту чергу як звичайне підприємництво охоплює лише дві, соціальну та економічну.

Зелене підприємництво – це пошук бізнес-можливостей, які створюють соціальну, екологічну та економічну цінність, одночасно зменшуючи вплив на навколишнє середовище. Оскільки забруднення навколишнього середовища спричиняє збільшення як суспільних, так і державних витрат, а також зниження інвестиційної привабливості окремих регіонів та країн світу, яке відбувається через зниження попиту на екологічно шкідливі товари, можливість підвищення податкового тягаря в галузях з високим рівнем забруднення довкілля, неможливість сертифікації та стандартизації продукції через низьку екологічну якість тощо.

«Зелені» підприємці – це особи, які виявляють ринкові можливості, які сприяють екологічній стійкості, і використовують ці можливості шляхом створення нових підприємств або адаптації існуючих підприємств. Вони прагнуть створити соціальну, екологічну та економічну цінність, вирішуючи проблеми навколишнього середовища та просуваючи екологічні практики та технології.

Основна мета зеленого підприємництва – мінімізація впливу підприємницького бізнесу на природне середовище, тобто розвиток підприємницької діяльності з урахуванням екологічного фактору [10].

Наразі у науковій літературі використовуються різні терміни для визначення поняття «зелене» підприємництво, такі як «екологічне підприємництво», «стійке підприємництво», «стале підприємництво», які можна навіть використовувати в однакових контекстах [11]. Однак незважаючи на схожість визначень, відмінність полягає в тому, що термін «стійке підприємництво» включає соціальні, економічні і екологічні аспекти [12]. «Стале підприємництво» включає створення вартості на трьох різних рівнях: економічному, соціальному та екологічному, але також можуть бути деякі випадки, коли соціальні підприємці не переслідують економічну вигоду [13].

Розвиток будь-якого виду діяльності відбувається в декілька етапів

розвитку, зелене підприємництво також має відповідні три етап розвитку (рис.1.1). Перший етап характеризується уведенням стандартів екологічної раціональної ефективності діяльності чи позиціонуванням на ринку як «еко-компанії»; другий етап – виробництвом товарів і послуг; третій етап – зелене підприємництво.

«Зелене» підприємництво (екологічне підприємництво, зелений бізнес) – це концепція управління комерційною діяльністю, яка направлена на задоволення потреб людства, сприяння раціонального використання ресурсів і зменшення негативного впливу діяльності компанії на навколишнє середовище. Таким чином концепція зеленого підприємництва спрямована на розвиток екологічної, економічної та соціальної складової, які є складовими сталого розвитку.

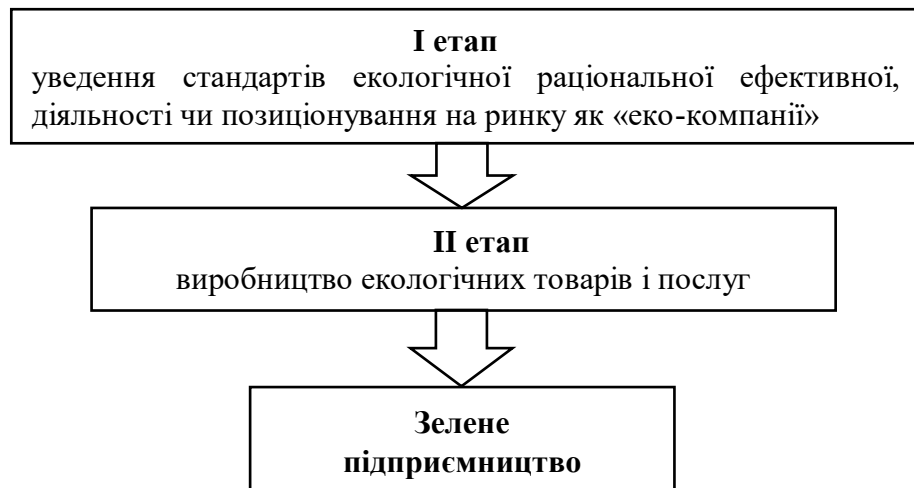

Рис.1.1 – Етапи розвитку «зеленого» підприємництва

Екологічна складова передбачає використання в процесі комерційної діяльності такого природно-ресурсний потенціалу, який не повинен зменшуватись або руйнуватись. Тобто, використання відновлювальних природних ресурсів не повинно перевищувати темпи їх відновлення, а використання невідновлювальних природних ресурсів повинно бути зведено до мінімуму.

Економічна складова полягає в отриманні фінансової вигоди від впровадження зелених технологій, в основі яких лежать сонячна енергія, енергія вітру, геотермальні джерела, тверді побутові відходи, біомаса. Зменшення споживання матеріальних та енергетичних ресурсів призводить до економії, а

розумна економія завжди є джерелом прибутку для підприємців та запорукою економічної безпеки та незалежності для країни.

Соціальна складова передбачає задоволення індивідуальних потреб людства екологічним чином, тобто підвищуючи якість виробленої продукції і наданих послуг, знижуючи шкідливий вплив антропогенної діяльності на довкілля [14].

Приклади зеленого підприємництва охоплюють різноманітні сектори, включаючи управління відходами, чисті технології, стійке сільське господарство, виробництво екологічно чистих товарів і відновлювану енергію. Зелене підприємництво відіграє вирішальну роль у просуванні сталого розвитку, пом'якшенні шкоди навколишньому середовищу, боротьбі зі зміною клімату, стимулюванні економічного зростання та захисті навколишнього середовища.

«Зелене» підприємництво почало розвиватись у відповідь на зростання рівня обізнаності про довкілля і впливу промисловості та споживачів на нього: уряди країн масово запроваджують екологічні норми та стандарти, а суб'єкти господарювання пропонують «зелені» продукти та послуги задля дотримання цих норм і стандартів. Разом з тим, зріс рівень обізнаності населення щодо того, як спосіб життя та споживчий вибір впливають на навколишнє середовище.

Сучасна концепція «зеленого» бізнесу має в своїй основі три складники – три R: reduce, reuse, recycle (рис. 1.2)

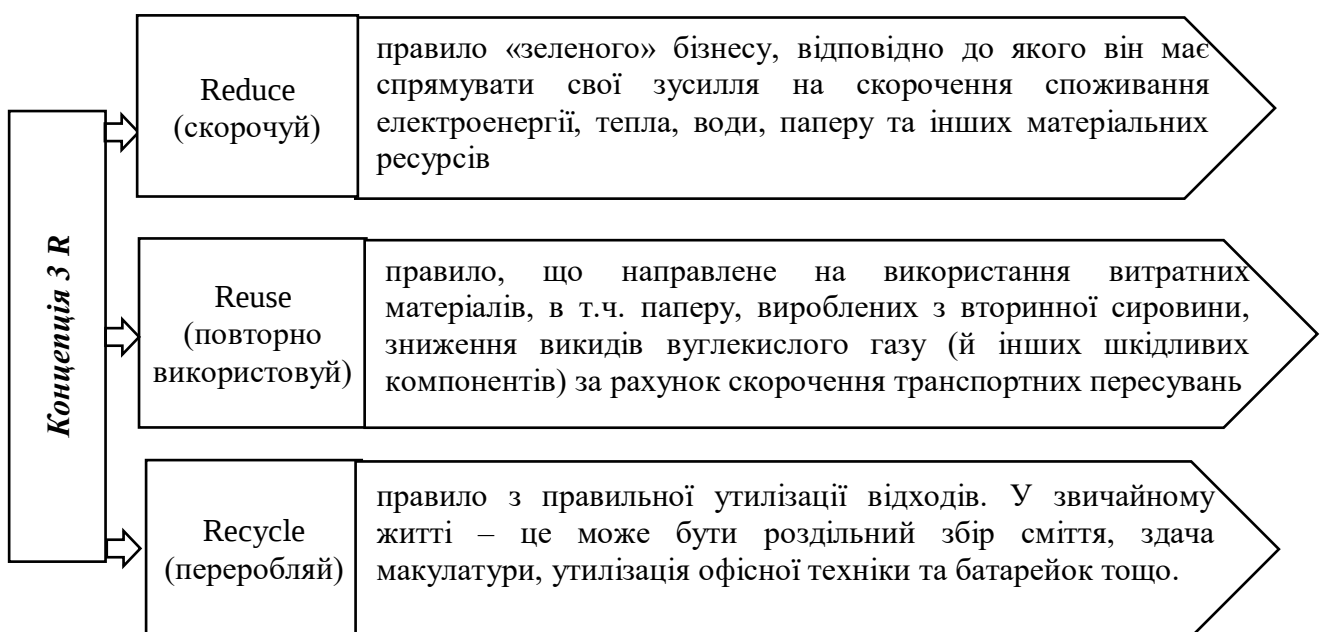

Рис.1.2 – Концепція ефективної роботи «зеленого» бізнесу [15]

Варто відзначити, що для України найбільший потенціал розвитку зеленого підприємництва має агропромисловість, однак розвиток зеленого потенціалу підприємств та економіки в цілому створюється за рахунок факторів та вимог ринку.

Тобто з однієї сторони це нормативні вимоги у сфері екологічного підприємництва, що забезпечується державою, а з іншого боку мотивація та прагнення суспільства у поширенні екологічно-чистих технологій виробництва, зеленої енергії, екологічно-безпечних продуктів та виробництва.

Встановлення податків, квот, субсидій, спеціальних тарифів, штрафів, санкцій тощо, виступають стимулами для впровадження екологічно чистих форм виробництва та прагненням зменшити негативний вплив на природу, що у поєднанні з екологічно високосвідомими споживачами, які прагнуть придбати «чисті товари» та нові екопослуги, постає фактором підвищення конкурентоздатності ековиробників та «зелених» підприємств.

Більш глибокий аналіз поняття «зелене підприємництво» дозволив означити такі основні підходи до його трактування дослідників та практиків, що представлені в табл.1.2.

Таблиця 1.2

Визначення поняття «зелене» підприємництво

Науковці	Визначення поняття
С.Федоренко, Л. Василенко	«різновид традиційного підприємництва із урахуванням специфіки та практик сталого розвитку (екологічно орієнтованого), що дозволяє свідомо вирішувати екологічні проблеми, пропонувати нові бізнес-пропозиції, що приносять користь навколишньому середовищу та суспільству»
OECD	поняття, що породжує нові економічні можливості, створення робочих місць та екологічні інновації
Д. Лобер	«створення нових продуктів, послуг чи організацій для задоволення можливостей екологічного ринку»
Дж.Фіш	«як складова зеленої економіки щодо глобального колективного економічного пристосування, здатного подолати негативні наслідки деградації навколишнього середовища та зміни клімату, що відповідає Цілям сталого розвитку ООН»

Дж. Гаст, К. Гундольф, Б. Кесінгер	«процес, що визначає, оцінює та має підприємницькі можливості, які базуються на стійких, екологічно чистих та зелених принципах»
О. Прокопенко, Л. Корчевська, М. Шульга, Т. Ставерська, Ю. Сидоров	«сукупність комерційних суб'єктів, діяльність яких спрямована на вирішення екологічних проблем за умови отримання прибутку шляхом охорони та відтворення природного навколишнього середовища, раціонального природокористування»

джерело: сформовано автором за даними [16-21].

Таким чином, зелене підприємництво відіграє ключову роль у формуванні сталого майбутнього. Впроваджуючи стійкі практики та технології, зелені підприємці можуть стимулювати інновації, сприяти зростанню стійких секторів економіки та сприяти сталому розвитку.

У світлі зростаючих екологічних викликів, дуже важливо підтримувати зелене підприємництво та розвивати перехід до зеленої економіки, адже стабільне майбутнє наступних поколінь залежить від наших спільних зусиль [22].

Основні передумови та фактори сприяння встановлення та розвитку зеленого підприємництва:

- зростання обізнаності та екологічної свідомості працівників підприємств та їх бажання зменшити негативний вплив на природу, зокрема, і своє середовище проживання;
- відчуття відповідальності за свої дії перед прийдешніми поколіннями, тривога за майбутнє наступних поколінь;
- потреба в задоволенні зростаючого попиту на екологічно чисту продукцію населення світу, а також «зелені» послуги;
- тиск з боку споживачів щодо вибудови екологічного іміджу (екобренду), що характеризуються більшою популярністю клієнтів, зацікавлених осіб, суспільства, уряду, міжнародних організацій;
- необхідність дотримання екологічних норм ведення бізнесу, що постулюється міжнародним законодавством, суворими державними заходами екологічного контролю.

Успіх зеленого підприємництва залежить від здатності привабити

споживачів власними перевагами, які полягають у високій якості продукції чи послуг та відрізняють такий бізнес серед конкурентів. Власники зеленого бізнесу прагнуть надати продукцію чи послуги, мають цінність не лише через свої характеристики, але й тому, що їх виробництво зменшує негативний вплив на довкілля.

Однак для того, щоб ефективно побудувати маркетингову стратегію та залучити споживачів, необхідно розглянути ці переваги з погляду споживача, щоб краще зрозуміти, як споживач може сприйняти товар чи послугу.

Зелений підприємництво охоплює діяльність, що забезпечує запобігання забрудненню довкілля, ресурсо- та природозберігаючі технології, використання біотехнологій, що здійснюють заходи з благоустрою довкілля, переробку, зелену енергетику, виробництво «здорових» харчових продуктів, чистої води, товарів для будівництва, будівництво еко-парків, утилізацію відходів, туризм, інфраструктуру, розведення рослинницьких культур і тварин тощо.

Розглянемо основні напрямками «зеленого» підприємництва:

1. Впровадження відновлюваних джерел енергії. Впровадження зелених технологій передбачає впровадження енергоефективних процесів, використання відновлюваних джерел джерела енергії та інтеграція розумних рішень для управління ресурсами. За твердженням екологів, для запобігання значним кліматичним змінам на планеті понад половину всіх горючих корисних копалин слід залишати нерозвіданими.

2. Удосконалення системи управління відходами. В даний час в розвинених країнах світу кожна людина виробляє від 1 до 3 кг твердих побутових відходів в день, причому в США цей показник зростає на 10% кожні 10 років. В Україні загальна площа сміттєзвалищ перевищує понад 42 тис. км² [23].

3. Удосконалення системи управління водними ресурсами. Зараз кожна шоста людина на планеті потерпає від браку прісної питної води [24].

4. Розвиток «зеленого» транспорту. Програми розвитку екологічного транспорту, такі як ініціативи UNEP, спрямовані на зниження попиту на приватні транспортні засоби, без зменшення загальної мобільності.

5. Органічне землеробство в сільському господарстві. У сільському господарстві органічне землеробство передбачає відмову від застосування гербіцидів, пестицидів, отрутохімікатів, а також добрив штучного походження. Продукція, вирощена за цими принципами, не містять генетично модифікованих організмів, переробляються без використання Е-інгредієнтів і зберігається без контакту зі штучними речовинами. З 2018 року в Україні почав діяти Закон «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [25].

6. Енергоефективність в житлово-комунальному господарстві. Підвищення енергоефективності в житлово-комунальному господарстві є важливим завданням, адже багато житлових комплексів оснащені застарілими теплоізоляційними матеріалами та нефективними системами опалення, що спричиняє значні втрати тепла.

7. Збереження та ефективне управління екосистемами. Все різноманіття видів діяльності людини в біосфері викликає зміни, які часто характеризуються як екологічна криза.

8. Еко-будівництво. Використання екологічних будівельних матеріалів в будівництві може допомогти мінімізувати виробництво відходів і викиди парникових газів. Основними факторами зеленого будівництва є: зелені технології та методи, надійність і якість специфікації, лідерство та відповідальність, залучення зацікавлених сторін, системи керівництва та бенчмаркінгу.

Розвиток зеленого підприємництва особливо актуальний для України, яка сьогодні переживає важкі військово-політичні часи, однак розвивається у напрямку європейського «зеленого курсу» та впроваджує принципи сталого розвитку в національну економіку. Відновлення України передбачає комплексну розбудова нашої держави та її інтегрування до європейської спільноти, при цьому ключовим аспектом постає екологічна трансформація українського бізнесу.

1.3 Зелена економіка як фундамент становлення зеленого підприємництва

Основна ідея зеленої економіки полягає у необхідності переходу до нових, екологічно орієнтованих технологій та процесів у виробництві, які сприятимуть зменшенню викидів та використанню відновлювальних джерел енергії. Ця стратегія передбачає поступове відмовлення від шкідливих для довкілля видів виробництва на користь екологічно чистих технологій, спрямованих на підвищення продуктивності та зменшення відходів.

Підприємства, реалізуючи концепцію зеленого переходу, мають великий потенціал для інноваційних стратегій. Їхні можливості полягають у використанні новітніх технологій, розробці ефективних енергозберігаючих систем, впровадженні ресайклінгу та утилізації, а також в створенні нових, більш екологічно чистих продуктів. Крім того, підприємства можуть активно розвивати та впроваджувати нові підходи до управління ресурсами та оптимізації виробничих процесів з метою зменшення впливу на довкілля.

Зелене підприємництво є важливим аспектом розвитку зеленої економіки з декількох причин:⁴

1) екологічні підприємці, розробляючи нові продукти та послуги, які спрямовані на вирішення екологічних проблем в процесі своєї діяльності стимулюють інновації, які створюють нові економічні можливості та сприяють сталому розвитку;

2) зелене підприємництво сприяє зростанню стійких галузей промисловості, що використовують екологічно стійкі технології, практики та процеси, які в подальшому сприяють розвитку зеленої економіки шляхом створення нових робочих місць, зменшення впливу на навколишнє середовище та сприяння сталому розвитку;

3) зелене підприємництво сприяє впровадженню практики сталого бізнесу, що включає збереження ресурсів, зменшення відходів і використання відновлюваних джерел енергії, які в подальшому можуть зменшити свій вплив на навколишнє середовище та створити нові економічні можливості;

4) зелене підприємництво підвищує обізнаність стосовно екологічних проблем, сприяє сталим моделям споживання та виробництва, оскільки екологічні підприємці можуть заохочувати споживачів і підприємства робити більш екологічно стійкий вибір, висвітлюючи переваги екологічно чистих продуктів і послуг.

Зелене підприємництво є важливою складовою «зеленої» економіки, адже, це економіка з низьким вмістом вуглецю, ресурсоефективна, соціально інклюзивна та екологічно стійка.

Також перехід до зеленої економіки передбачає активні зусилля у напрямку використання відновлюваних джерел енергії, зменшення викидів шкідливих речовин, оптимізації технологій для збереження ресурсів та підтримки екологічно чистих ініціатив у всіх сферах господарства. Ця ідея не обмежується лише перехідними заходами у виробництві чи використанні енергії. Вона також включає в себе підвищення екологічної свідомості суспільства, розвиток екологічних технологій, створення умов для сталого споживання та збереження природних ресурсів. «Зелений перехід» є відповіддю на екологічні виклики та прагне забезпечити гармонію між потребами сьогодення та збереженням екологічної рівноваги для майбутніх поколінь. Це перетворення вимагає спільних зусиль усіх стейкхолдерів, від державних установ до підприємств і громадян, для досягнення більш стійкого та екологічно збалансованого світу.

На даний момент екологічна ситуація набула критичного рівня: згідно національних зобов'язань стосовно викидів CO₂, які були представлені до 26-ої конференції ООН зі зміни клімату в Глазго (COP26), прогнозується, що середньосвітова температура до кінця століття підніметься на 2,7°C. Це значно перевищує встановлене Паризькою угодою обмеження у 1,5°C. За даними страхової компанії Swiss Re, якщо не змінити поточну динаміку, до 2050 року може спостерігатися зниження світової економічної вартості на 10% [26].

Після завершення конференції в Глазго багато країн взяли на себе високі зобов'язання. Однак, за словами експертів Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), навіть із новими цілями очікуване зменшення викидів не досягне

необхідного рівня до 2030 року, щоб забезпечити приріст температури не більше, ніж на 1,5°C [26].

Зелена економіка відкриває можливості для розвитку нової парадигми і такої нової бізнес-моделі, де економічне зростання, соціальний прогрес і збереження природного середовища вважаються взаємопідтримуючими. Рациональне використання ресурсів, перехід до стійкого розвитку споживання та виробництва, протидія кліматичним змінам, охорона біорізноманіття, боротьба з деградацією земель, зниження рівня забруднення та відповідальне управління природними ресурсами і екосистемами стають не лише необхідністю, але й одночасно рушійною силою переходу до зеленої економіки [27, С.51; 28].

Перехід до зеленої економіки є складним і багатогранним завданням, реалізація якого передбачає використання широкого спектра інструментів і механізмів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Інструменти та механізми реалізації переходу до зеленої економіки в
контексті екологічної економіки

Інструмент/ Механізм	Зміст	Приклад
<i>Економічні інструменти</i>		
- екологічні податки та збори	Стимулювання зниження забруднення довкілля та використання екологічно чистих технологій	Введення податку на викиди парникових газів
- субсидії та гранти	Підтримка розвитку відновлюваних джерел енергії, екологічно чистого транспорту та інших зелених технологій	Фінансування будівництва сонячних електростанцій
<i>Регуляторні інструменти</i>	Установлення стандартів і норм для екологічної діяльності	Установлення гранично допустимих викидів забруднюючих речовин
<i>Інформаційні та освітні інструменти</i>	Підвищення екологічної свідомості населення та стимулювання екологічної відповідальності	Проведення інформаційних кампаній про зміну клімату
<i>Міжнародне/міжрегіональне співробітництво</i>	Спільне вирішення екологічних проблем	Участь у міжнародних / міжрегіональних угодах з охорони довкілля

джерело [29].

Концепція зеленої економіки не замінює собою концепцію сталого розвитку, але досягнення сталості майже повністю залежить від економіки, яка має здатність відновлюватися через створення необхідних умов для інновацій, інвестицій та конкуренції. Європейське агентство з охорони навколишнього середовища (European Environmental Agency, EEA) дає спрощене трактування зеленій економіці, «визначаючи її як політику та інновації, що дають змогу суспільствам щороку отримувати більше цінності, зберігаючи природні системи, які її підтримують» [30].

У 2011 р. Організацією з економічного співробітництва та розвитку опублікована Стратегія зеленого зростання. Під зеленим зростанням розуміють сприяння економічному зростанню та розвитку, розглядаючи його як каталізатор інвестицій та інновацій, що будуть вкладені в основу сталого розвитку та нададуть нових економічних можливостей [31]. Водночас були визначені конкретні рекомендації та інструменти оцінювання для країн, використання яких дає змогу досягти економічного зростання за одночасного забезпечення подальшої генерації природних активів (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Інструменти та механізми реалізації переходу до зеленої економіки в
контексті Стратегії зеленого зростання

Інструмент/Механізм	Зміст	Приклад
м		
<i>Економічні інструменти</i>		
Екологічні податки	Стимулюють зменшення забруднення через збільшення витрат	Податок на викиди CO ₂ , податок на забруднення водних ресурсів
Субсидії та гранти	Підтримують розвиток зелених технологій та інновацій	Субсидії на відновлювані джерела енергії, гранти на дослідження та розроблення екологічних інновацій
<i>Регуляторні інструменти</i>		
Стандарти та норми	Встановлюють мінімальні екологічні вимоги до діяльності підприємств	Стандарти викидів забруднюючих речовин, норми енергоефективності будівель
Екомаркування	Допомагають споживачам зробити екологічно свідомий вибір	Сертифікат FSC для деревини, знак Energy Star для електроприладів тощо

<i>Інформаційні та освітні інструменти</i>		
Інформаційні кампанії	Підвищують екологічну свідомість населення	Кампанії з просування зеленого транспорту, економії води та енергії
Екологічна освіта	Навчає основам екології та сталої поведінки	Внесення екологічних тем до шкільних програм, курси з екоменеджменту для бізнесу
<i>Міжнародне / міжрегіональне співробітництво</i>		
Участь у міжнародних / міжрегіональних угодах	Спільне вирішення екологічних проблем	Паризька угода з питань зміни клімату, Кіотський протокол
<i>Розвиток зелених інновацій</i>		
Підтримка R&D	Стимулює розроблення нових екологічних технологій	Фінансування досліджень у галузі відновлюваної енергії, екобудівництва
Створення сприятливого середовища для зеленого бізнесу	Знижує бар'єри для розвитку екопідприємств	Податкові пільги для зелених компаній, спрощення процедур отримання дозволів
<i>Підвищення екологічної свідомості населення</i>		
Заохочення екологічно відповідальної поведінки	Стимулює людей до екологічно свідомого вибору	Кампанії з роздільного збирання відходів, економії ресурсів
Підтримка громадського контролю	Сприяє дотриманню екологічних норм	Моніторинг викидів забруднюючих речовин, доступ до екологічної інформації

джерело [32]

Сьогодні чимало комунікативних платформ беруть активну участь у просуванні ідеї зеленої економіки. Європейська зелена угода (чи Європейський зелений курс) – це план дій щодо переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 р. Документ охоплює всі сектори економіки та визначає політику ЄС щодо зміни клімату, промислової та сільськогосподарської політики, біорізноманіття, енергетики, торгівлі тощо на найближчі роки [33]

Європейський зелений курс ставить перед собою низку важливих завдань, серед яких можна виділити такі напрямки: підвищення ролі альтернативних джерел енергії; створення більш стійких та екологічних виробничих процесів; впровадження екологічних стандартів у будівництві; популяризація транспорту з низьким рівнем викидів; забезпечення захисту європейських екосистем;

формування стійких продовольчих систем, підтримка зеленої аграрної політики Європейського Союзу та зниження рівня забруднення довкілля.

На реалізацію їх передбачено виділення 1 трлн євро протягом наступних 10 років і 100 млрд євро на фінансування так званого Just Transition Mechanism – механізму справедливого переходу, завданням якого є мобілізація цільової підтримки для регіонів, економіка яких заснована на паливній енергетиці, для пом'якшення соціально-економічного впливу екологічного переходу [34]. Це дасть змогу трансформувати різні сектори економіки для скорочення викидів в атмосферу.

Водночас Європейська комісія запропонувала низку фінансових інструментів, щоб мобілізувати необхідні інвестиції:

- **Гранти:** програма LIFE надає грантову підтримку проєктам, що сприяють переходу до зеленої економіки. Інструмент Next Generation EU забезпечує фінансову допомогу країнам-членам ЄС, допомагаючи їм подолати наслідки пандемії COVID-19 та реалізовувати ініціативи, пов'язані з європейським зеленим курсом.

- **Кредитування:** Європейський інвестиційний банк (EIB) надає кредити на проєкти, пов'язані з відновлюваною енергетикою, підвищенням енергоефективності та розвитком екологічно чистого транспорту; Європейський фонд стійкого розвитку (EFSD) сприяє реалізації зелених інвестицій як у межах країн-членів ЄС, та і за межами цих країн.

- **Фінансові гарантії:** Європейський фонд гарантій (EGF) забезпечує гарантії за кредитами, що надаються приватними фінансовими установами для реалізації проєктів, які сприяють впровадженню плану екологічного розвитку ЄС.

- **Змішані фінансові інструменти:** Інвестиційний план для Європи спрямований на залучення як державних, так і приватних інвестицій для реалізації стратегічних пріоритетів ЄС, інтегрованих у європейський зелений курс.

- **Інноваційні фінансові інструменти:** Зелений краудфандинг (дозволяє залучати фінансування від crowd funding platforms для зелених проєктів); вуглецеві кредити (надають компаніям, що здійснюють викиди парникових газів,

можливість інвестувати в проєкти, спрямовані на їх зменшення); платежі за екосистемні послуги (виплачують землевласникам за збереження екосистемних функцій, таких як очищення води та підтримка біорізноманіття).

В сучасних умовах розвиток «зеленого» підприємництва може бути досягнутий завдяки оптимізації витрат, ефективному використанню природних ресурсів та переходу на більш екологічні технології і продукцію. Це сприяє зменшенню негативного впливу на навколишнє природне середовище. Крім того, залучення інвестицій в цю сферу розкриває перед підприємцями можливості пошуку альтернативних джерел ресурсів і створення ресурсозберігаючих технологій, що дозволяє отримати конкурентні переваги на ринку.

РОЗДІЛ 2 ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1 Аналіз державної політики та європейського законодавства щодо впровадження зеленого курсу у підприємництві

Європейський Союз послідовно впроваджує політику сталого розвитку, зосередившись на моделі «зеленої» економіки та циркулярного відтворення ресурсів. Досягнення вуглецевої нейтральності стало ключовою метою всіх економічних та соціальних трансформацій в Європі. На це націлений Європейський зелений курс (European Green Deal), що охоплює кліматичну, екологічну, енергетичну, транспортну, промислову та сільськогосподарську політику європейських держав. Передбачається, що Європейський зелений курс трансформує ЄС у сучасну, ресурсоефективну та конкурентоспроможну економіку. Його метою є досягнення нульового рівня викидів парникових газів до 2050 року; економічне зростання не пов'язане з використанням ресурсів; щоб жодна людина чи регіон «не залишилися осторонь» [35].

Швидке економічне зростання та впровадження західних моделей споживання негативно вплинули на стан довкілля. Наслідками цього стали глобальне потепління, збільшення рівня забруднення навколишнього середовища, а також зникнення багатьох видів флори та фауни. Значне підвищення споживання товарів і послуг у світі створило додатковий попит на екологічно чисту продукцію та послуги.

За останнє десятиліття відбулося стрімке розширення ринків для зелених продуктів, послуг і компаній. Екологічна поведінка споживачів відкриває нові перспективи для компаній, орієнтованих на зелені сегменти ринку. Розвиток зеленого зростання на ринках може підтримуватися «зеленими» підприємцями, які впроваджують зелені технології та пропонують на ринок інноваційні екологічні товари.

Такі глобальні корпорації, як Tesla, Ikea, Unilever, Nike та Toyota, отримали

щонайменше 1 млрд. доларів прибутку від продуктів або послуг, заснованих на концепції «зелених інновацій» (GPI). Наприклад програма GE Ecomagination, орієнтована на екологічно чисті продукти принесла понад 200 млрд. доларів США з моменту її запуску. Це стимулює підприємницький сектор розробляти та впроваджувати екоінноваційні рішення, створювати екологічно чисті продукти та інвестувати у розвиток екологічної компетенції персоналу організацій [36].

У стратегії «Європа 2020» Європейська комісія представила концепцію економіки, орієнтованої на ефективне використання ресурсів та зниження вуглецевих викидів. У межах підготовки до саміту РІО+20 у 2012 року було сформульовано визначення зеленої економіки як такої, що стимулює економічне зростання і створює робочі місця для боротьби з бідністю, спрямовуючи інвестиції на збереження природних ресурсів, які забезпечують тривале існування нашої планети.

Центр екологічної політики та права Єльського університету щорічно складає рейтинг країн світу за індексом екологічної ефективності, що враховує близько 40 індикаторів ефективності (табл.2.1)

Дослідження екологічної ефективності вимірює досягнення країни у сфері охорони довкілля та управління природними ресурсами на основі 22 показників у 10 категоріях, які відображають різні аспекти стану довкілля та життєздатності екологічних систем, збереження біорізноманіття, зміни клімату, здоров'я населення, економічні практики та їхній вплив на довкілля, а також ефективність екологічної політики уряду.

У 2022 році Україна посіла 52 місце з індексом 49,60, що є значним покращенням порівняно з 60 місцем у 2020 році (індекс 49,50). За останні десять років (2012-2022) Україна покращила свій індекс на 6,20. З огляду на таку позицію, розвиток зеленого бізнесу українцями є не лише даниною модним тенденціям, а й нагальним викликом та необхідністю.

Однією з ключових форм зеленого підприємництва в ЄС є створення зелених кластерів, що базуються на основі використання сучасних технологій та інновацій. Концепція розвитку кластерів базується на поєднанні екологічних та

енергетичних рішень з гуманітарними технологіями, науковими розробками, творчою індустрією та освітніми ініціативами. У цьому процесі забезпечується висока мобільність ресурсів, що сприяє ефективному використанню виробничих факторів і підвищення конкурентоспроможності.

Таблиця 2.1

Рейтинг країн світу за індексом екологічної ефективності у 2022 році

Назва країни	Індекс
Данія	77,90
Велика Британія	77,90
Фінляндія	76,50
Швеція	72,70
Люксембург	72,30
Словенія	67,30
Австрія	66,50
Швейцарія	65,90
Ісландія	62,80
Нідерланди	62,60
Франція	62,50
Німеччина	62,40
Естонія	61,40
Латвія	61,10
Словакія	60,0
Україна	49,60

джерело:37

Одним з яскравих прикладів регіонального зеленого кластеру в Європі є GreenTech Cluster, розташований у так званій «Долині зелених технологій» поблизу міста Грац, столиці Штирії в Австрії. У цьому кластері об'єднано близько 200 компаній та науково-дослідних інститутів, які спільно працюють над розробкою екологічно чистих технологій, орієнтованих на сталий розвиток та захист навколишнього середовища. GreenTech виступає центром інновацій у сфері зелених рішень, пропонуючи платформи для співпраці бізнесу, науки та

влади.

Загалом проект GreenTech Valley об'єднує понад 20 тисяч підприємств, що працюють у сфері екологічних та енергетичних технологій. Завдяки частці інвестицій у дослідження та розробки, яка сягає 4,8%, Штирія вважається другим найбільш інноваційним регіоном у Європі.

Іншим успішним прикладом є кластер Green Net Finland, який об'єднує досвід і ресурси фінських компаній, що працюють у сфері зелених технологій, науково-дослідних і освітніх установ та державних структур. З моменту свого створення в 2001 році GreenNet Finland реалізував понад 50 проектів, як на національному так і на міжнародному рівнях. Головною метою є створення проектів, спрямованих на економію енергії та ресурсів, створення інфраструктури для низьковуглецевих міських середовищ (наприклад, концепції SMART-міст), популяризацію фінських зелених інновацій та технологій, а також розвиток місцевого бізнесу [38].

Пріоритетними напрямками трансформації європейської економіки на «зелених засадах» є впровадження збалансованої мобільності, раціональне використання енергії та матеріальних ресурсів. З огляду на високу залежність Європи від імпорту викопного палива, перехід на «зелену» енергетику виступає головним інструментом розвитку «зеленої» економіки в ЄС.

Тенденції розвитку відновлюваної енергетики в Європі, значно впливають на енергетичну політику ЄС, спрямовану на досягнення сталого розвитку та скорочення залежності від викопних енергоресурсів. Ще у 2010 році Німеччина затвердила Енергетичну концепцію, яка визначає основні напрями енергетичного переходу. Концепція розрахована до 2050 року, включає комплекс заходів, таких як розвиток відновлюваних джерел енергії, модернізація та розширення електромереж, збільшення потужностей для зберігання енергії, а також підвищення енергоефективності. Крім того, значна увага приділяється створенню інноваційних, конкурентоспроможних та якісних енергетичних технологій, що формують основу сучасної енергетичної системи країни.

У 2011 році уряд Австрії ухвалив закон, який регулює розвиток чистої

енергетики на період до 2020 року. Основними цілями цього документу є гарантування енергетичної безпеки, захист навколишнього середовища, залучення інвестиції в існуючі та заплановані енергетичні проєкти, а також раціональне використання коштів для підтримки зеленої економіки. Закон акцентує увагу на стратегічному плануванні розвитку «зелених» технологій, що сприяє їх безперешкодного впровадження у виробництво. Однією з ключових цілей є відмова від імпорту атомної електроенергії. Документом передбачено збільшення обсягів споживання зеленої енергії протягом прогнозованого періоду з 70 тис. до 77 тис. ГВт/рік, зокрема за рахунок розширення мереж і потужностей альтернативних джерел, таких, як малі гідроелектростанції, електростанції на біомасі, вітрові електростанції та сонячна енергія.

Також одним із ключових напрямків розвитку зеленої економіки в ЄС є «зелена» модернізація транспорту. Останніми роками ринок електромобілів демонструє динамічне зростання, що є результатом стратегічних зусиль у напрямку зниження енергоспоживання транспорту для мінімізації його негативного впливу на довкілля. Використання енергоефективних транспортних засобів стає пріоритетом у політиці ЄС, спрямованій на досягнення кліматичної нейтральності. Попит на нові автомобілі, зокрема електричні моделі, продовжує стрімко збільшуватися, що відображає загальноєвропейське прагнення до декарбонізації транспортної галузі та переходу до «зелених» технологій.

«Зелене» підприємництво сьогодні стає дедалі популярнішим у світі, а його концепція набуває нових форм. Так, у країнах Європейського Союзу основні програми спрямовані, не лише на введення в експлуатацію очисного обладнання, як це було раніше, а на впровадження інноваційних екологічно чистих технологій. Цей підхід відображає зростаючу зацікавленість компаній у розробці стратегій ведення зеленого бізнесу.

Країни Європейського Союзу мають величезний досвід і великий потенціал у створенні, підтримці та впровадженні зелених технологій, а також у розробці нормативно-правової бази, яка сприяє розвитку сталого бізнесу. Таким чином, ЄС активно формує умови для екологічної діяльності, орієнтованої на гармонійне

поєднання економічного зростання та захисту довкілля.

Слід зазначити, що впровадження зеленого підприємництва та розвиток «зеленої» економіки відкривають нові перспективи для формування сучасної економічної моделі, орієнтованої на сталий розвиток. Такий підхід не лише сприяє створенню нових робочих місць, а й стимулює впровадження екологічних інновацій, забезпечуючи збалансований розвиток суспільства. Ця модель надає можливість інтегрувати економічне зростання із захистом довкілля, створюючи умови для довгострокового існування.

Програма ООН з навколишнього середовища визначає «зелену» економіку як економіку, що сприяє «покращенню рівня добробуту людей та соціальної рівності, одночасно скорочуючи екологічні ризики та дефіцит природних ресурсів». Основою зеленої економіки є зростання доходів і створення нових робочих місць завдяки державним та приватним інвестиціям, спрямованим на зменшення вуглецевих викидів та забруднення, підвищення енергоефективності та раціональне використання ресурсів. Такі інвестиції також допомагають зберігати біорізноманіття та забезпечувати екосистемні послуги.

Ці процеси потребують підтримки через цільові державні витрати, реформи, політичні рішення та зміни регуляторних механізмів. Стратегія розвитку має на меті не лише збереження, але й відновлення природного капіталу, який є ключовим фактором економічної стійкості та джерелом суспільних переваг.

Поняття «зелені інновації» найчастіше асоціюється з відновлюваними джерелами енергії, але їхній вплив виходить далеко за межі цього напрямку. Перехід до економіки, що не залежить від викопного палива, повинен охоплювати кілька рівнів: від зміни способу життя до впровадження інновацій в інвестиційній діяльності та управлінні. Сучасні бізнес-тенденції демонструють, що компанії можуть працювати стабільно лише за умови гармонійного поєднання їхніх соціально-економічних цілей з екологічними інтересами [39].

Такий підхід передбачає впровадження нових стратегій, які враховують вплив на довкілля та сприяють формуванню відповідального споживання та виробництва.

Основними секторами зеленого ринку є: відновлювальна енергетика; енергоефективність у будівництві, екобудівництво; екологічно чистий транспорт; ефективна виробнича діяльність; циркулярна економіка та управління відходами; зелені послуги; раціональне використання земельних ресурсів (зокрема, стале сільське господарство і лісове господарство); ефективне управління водними ресурсами.

В Європейському Союзі до «зелених» заходів включають такі напрямки, як «зелене» фінансування, торгівля екологічно чистими продуктами, виробництво стійких будівельних матеріалів, органічне харчування, екологічно орієнтовані салони краси, одяг з органічних або перероблених матеріалів, створення зелених додатків, еко-озеленення, організація сталих заходів, ремонт і обслуговування велосипедів, виробництво натуральної продукції ручної роботи, еко-консультавання, управління екологічними відходами, органічне землеробство, прибирання теплиць, компостування, виготовлення меблів із перероблених матеріалів та зелений франчайзинг тощо [40].

Варто зазначити, що ЄС має величезний досвід, який може бути успішно запозичений та впроваджений в Україні, через діяльність державних і приватних установ. Деякі приклади успішного розвитку зеленого підприємництва наведено в таблиці 2.2.

Зелені підприємці в Європі отримують значні можливості для розвитку бізнесу, завдяки актуальним тенденціям впровадження екологоорієнтованого курсу. Вони здатні запропонувати рішення як для малого та середнього бізнесу, так і для великих корпорацій, для подолання екологічних викликів. Звісно, що особливе місце займає впровадження ресурсозберігаючих технологій, консультації щодо «зеленого» переходу та підтримка в адаптації до умов нового екологічного регулювання. Часто вони навіть випереджають тенденції, що

дозволяє їм отримувати конкурентні переваги на ринку завдяки інноваційному підходу до вирішення проблем.

З моменту заяв українського уряду щодо бажання України стати частиною Європейського Зеленого Курсу (ЄЗК), експертне середовище пропонувало розглядати ЄЗК через призму можливостей та загроз, які створює цей стратегічний напрямок ЄС для декарбонізації та кліматичної нейтральності.

Таблиця 2.2

Приклади впровадження зеленого підприємництва в Європейських країнах

<i>Країна</i>	<i>Діяльність</i>
Швеція	Важливою складовою екологічної політики є надання субсидій та програм, спрямованих на зниження забрудненням навколишнього природного середовища. Фінансування таких заходів здійснюється за рахунок державного бюджету або спеціальних екологічних фондів, зокрема Фонду для запобігання забруднення внаслідок спалювання палива. Швеція є лідером у сфері відновлюваної енергетики завдяки масштабам інвестицій та жорстким екологічними стандартами. За останні десятиліття країна стала ключовим центром екологічних досліджень та практичного впровадження екологічних інновацій.
Німеччина	З 1995 року в країні діє законодавство, що регулює екологічний аудит, який поширюється на промислові підприємства та комунальні служби. Країна активно сприяє розвитку екологічно орієнтованого бізнесу через різноманітні програми й ініціативи, що фінансуються як державними, так і приватними джерелами. Німеччина однією з перших країн вирішила проблему утилізації відходів на загальнодержавному рівні, запровадивши дуальну систему переробки. Компанії, залучені до цієї системи, маркують свої товари спеціальним символом, а отримані кошти спрямовують на вторинну переробку упаковки.
Данія	Фінансування «зеленого» підприємництва підтримується низкою спеціальних інструментів, які надаються державними установами. Серед них – Данський фонд зелених інвестицій, Данський фонд зростання, Інноваційний фонд Данії та кілька програм, спрямованих на розвиток і дослідження інновацій. У країні активно функціонують потужні кластерні організації, що сприяють співпраці між науковими та бізнес-спільнотами, а також шість регіональних хабів та мережу інкубаторів й акселераторів.
Іспанія	Ключовою установою, щодо займається підтримкою зеленого підприємництва в природоохоронній сфері є Фонд біорізноманіття (Fundacion biodiversidad). Він створив мережу для підтримки зелених підприємців (Red Emprendeverde), співзасновником якої виступає Європейський соціальний фонд, об'єднуючи понад 7500 підприємців, що

працюють у зеленому секторі.

джерело [41]

У цьому контексті можна виділити вигоди для уряду та бізнесу (наприклад, можливість через ініціативи ЄЗК залучати «зелене» фінансування, доступ до інструментів фінансової та технічної підтримки, вихід на нові ринки та виникнення ніш для екологічних товарів і послуг, участь у зелених альянсах, інтеграція у нові промислові процеси в ЄС, зокрема через виникнення нових ринків, як-от виробництво зеленого водню, потреби в інфраструктурі для електротранспорту, цифрові технології).

Позитивні зрушення в розвитку інноваційного підприємництва зарубіжних країн представлені в Глобальному індексі інновацій за 2018-2022 роки (рис.2.1)

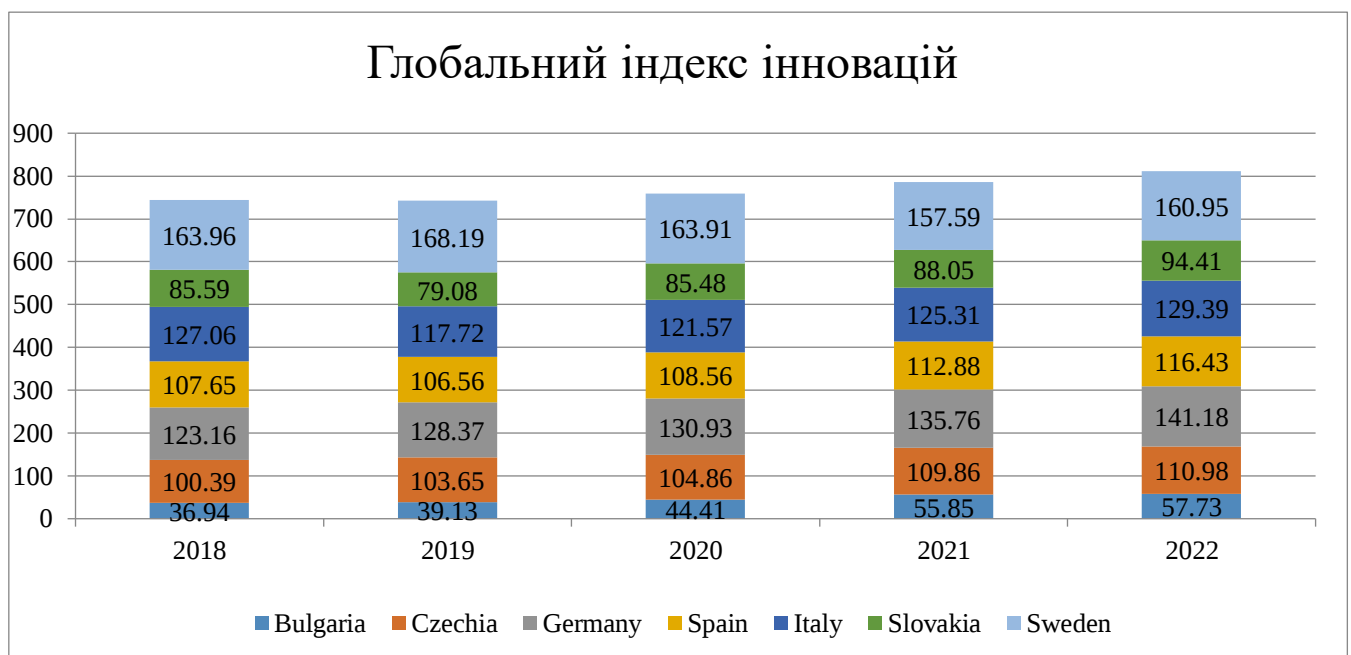

Рис.2.1 - Динаміка глобального індексу інновацій деяких країн світу [42]

Так, в рейтингу країн світу за індексом інновацій 2020 року лідерські позиції утримують такі країни як Швейцарія, Швеція, США, Великобританія, Нідерланди, Данія, Фінляндія, Сінгапур, Німеччина, Республіка Корея. Чехія займає 24 місце, Естонія – 25, Латвія – 36, Польща – 38, Молдова – 59, Грузія – 63, Білорусь – 64, Казахстан – 77, Азербайджан – 82, Узбекистан – 93, Таджикистан – 109 місце (дослідження охоплює 131 країну). Україна за Глобальним індексом

інновацій посіла 45 місце, що на 2 позиції краще порівняно з 2019 р. і є найкращим результатом за останні роки.

Таким чином, вирішення проблем покращення бізнес-середовища, передбачає створення сприятливих умов для залучення інвестицій, розвиток інноваційних підприємств, формування стратегічних партнерств у сфері обміну знаннями, технологіями та інноваційною продукцією.

Важливими аспектами також є підвищення конкурентноспроможності бізнесу, комерціалізація наукових розробок, розширення спектру інтернет-послуг, а також формування економічних знань шляхом впровадження ефективного механізму стимулювання інноваційного та науково-технічного потенціалу. Це забезпечить умови для самостійного інноваційного країни та зміцнить позиції інноваційного підприємництва в глобальній економіці.

Аналіз міжнародного досвіду інноваційної розвитку зеленого підприємництва, виявив, які методи необхідно обрати чи розробити в нашій країні, щоб отримати ефективне, а не руйнівне оновлення системи господарювання відповідно до глобалізаційних процесів.

2.2 Стратегічні вектори розвитку зеленого підприємництва в країнах Європейського Союзу

Зелена економіка характеризується низьким рівнем вуглецевих викидів та ресурсоефективною економікою. Її розвиток базується на інвестиціях, які спрямовані на зниження забруднення навколишнього середовища, зменшення викидів вуглецю, ефективне використання енергії та ресурсів, а також збереження різноманіття.

Управління «зеленою» економікою не може бути лише централізованим; важливу роль у цьому відіграють зелені підприємці, які отримують вигоду від державних стимулів, спрямованих на підтримку екологічних інновацій та зелені технології. Водночас уряди мають створювати умови для масштабних зелених

інновацій, які сприятимуть глобальній екологічній трансформації бізнесу, а не просто субсидувати зелені ринкові ніші.

Країни Європейського Союзу особливу увагу приділяють розвитку механізмів, що сприяють комерціалізації та передачі екологічних технологій, створенню нових ринків для їх застосування, а також збільшенню обсягів інвестицій у зелені дослідження та інновації. Крім того, важливим є сприяння екологізації малого і середнього бізнесу через впровадження зелених закупівель, партнерства з великими корпораціями та створення регіональних зелених кластерів для повторного використання ресурсів із використанням зелених технологій (рециклінгу).

У даний час стан розвитку «зеленої» економіки в різних країнах можна оцінити за допомогою рейтингу «Глобального індексу зеленої економіки» (Global Green Economy Index – GGEI). Індекс GGEI оцінює ефективність зеленого розвитку кожної країни, спираючись кількісні та якісні показники у чотирьох ключових напрямках: кліматичне лідерство, сектори ефективності, ринки та інвестиції а також стан навколишнього середовища.

GGEI – далеко не єдиний рейтинг, що оцінює екологічність та економічний стан країн світу, його існування, як і інших подібних рейтингів, свідчить про зростаючий глобальний інтерес до питань сталого розвитку.

Так, за рейтингом GGEI 2018 року, який відображає розвиток зеленої економіки у 130 країнах, лідируючі позиції посідає Швеція, однак до першої п'ятірки також увійшли Швейцарія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

ТОП 10 країн світу за глобальним індексом розвитку зеленої економіки
2018 Global Green Economy Index (GGEI)

<i>№</i>	<i>Країна</i>	<i>Показник</i>	<i>Період</i>
1	Швеція	0,7608	2010-2018
2	Швейцарія	0,7594	2014-2018
3	Ісландія	0,7129	2010-2018
4	Норвегія	0,7031	2010-2018
5	Фінляндія	0,6997	2010-2018

6	Німеччина	0,6890	2010-2018
7	Данія	0,6800	2010-2018
8	Тайвань	0,6669	2014-2018
9	Австрія	0,6479	2014-2018
10	Франція	0,6405	2010-2018

джерело [43]

Згідно з даними, які опубліковані в дослідженні, лідируючі позиції посідають скандинавські країни. Це в свою чергою свідчить про їх активну стимулюючу політику та підтримку «зеленого» курсу урядів країн на національному рівні. Швеція вважається однією з найбільш екологічно модернізованих країн світу. Також високі результати згідно з рейтингом GGEI показали Швейцарія, Ісландія, Німеччина та Австрія домоглися. Ці країни активно впроваджують інновації, екологічний брендинг та ефективні стратегії зменшення вуглецевих викидів, що можуть у майбутньому значно сприяти досягненню національних екологічних результатів.

Екологічна політика Швеції спрямована на три ключові напрямки: подолання інформаційної асиметрії, стимулювання конкретної поведінки суб'єктів та зміну стимулів. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні інструменти, зокрема: інформаційні, регуляторні та ринкові механізми.

З метою подолання інформаційної асиметрії Швеція імплементувала Директиву Європейського парламенту і Ради 2003/4/ЄС щодо доступу громадськості до інформації про навколишнє середовище, а також Регламент Європейського парламенту та Ради (ЄС) № 1367/2006 щодо застосування положень Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступу до правосуддя в екологічних питаннях до установ та органів ЄС.

Законодавчі рамки, спрямовані на сприяння сталому розвитку в різних сферах, формує Екологічний кодекс Швеції (Мільйобалкен). Швеція також взяла на себе зобов'язання дотримуватися законодавства ЄС, а також кількох інших міжнародних конвенцій.

Деякі з регламентів, які варто згадати, це – Директива про екодизайн (Директива 2009/125/ЄС), яка встановлює обов'язкові екологічні вимоги до енерговитратних продуктів, та Директива про енергоефективність (Директива 2012/27/ЄС), що встановлює вимоги щодо енергоефективності. Однак основну частину інструментів політики Швеції становлять фіскальні інструменти. Зокрема, податки та збори застосовуються на викиди вуглецю, споживання енергії, палива та використання транспортних засобів.

У двох найбільших містах, Стокгольмі та Гетеборзі, застосовуються збори на транспортні засоби з двигунами внутрішнього згорання. У 2013 році частка екологічних податків та зборів у ВВП країни склала 2,36%, що є нижчим порівняно з попередніми роками. Це сталося через те, що ставки податків не індексувалися відповідно до інфляції, внаслідок чого їх стимулююча функція з часом слабшала. Незважаючи на це, податок на викиди CO₂ все ще є одним з найвищих у світі. Широкого порповсюдження в країні набув такий інструмент, як субсидії для підтримки відновлюваних джерел енергії, скорочення викидів парникових газів та підвищення енергоефективності, що надаються як для державного сектору, так і для промисловості та домогосподарств. Крім того, Швеція бере участь у системі торгівлі викидами ЄС, де обмеження викидів встановлюється Європейською Комісією та поступово щорічно знижуються.

Більшість країн-членів Європейського Союзу знаходяться у лідерах «зеленого зростання», однак розподіл цих країн є нерівномірним. Дещо відстають від країн-лідерів за GGEI такі країни, як Болгарія, Естонія, Румунія, Словаччина, Польща та Чехія, котрі посідають значно нижчі позиції.

Потрібно зазначити, що ЄС уже протягом багатьох років здійснює політику сприяння екологізації економіки, зокрема шляхом реалізації відповідних програм у таких секторах, як управління природними ресурсами, стале сільське господарство, розвиток відновлювальної енергетики, а також інтеграція екологічних питань у розвиток приватного сектору.

Першою комплексною державною програмою, спрямованою на забезпечення зеленого зростання стала Стратегія економічного розвитку

Європейського Союзу «Європа 2020». Крім того, реалізація рамкової програми ЄС з наукових досліджень та інновацій на 2014–2020 роки «Горизонт 2020» (Horizon 2020) допомогла створити науково-технологічну базу для прискореного і сталого економічного розвитку ЄС, охоплюючи не лише енергетику, а й інші важливі галузі.

Для прискорення переходу до зеленої економіки та сприяння узгодженим діям у ключових економічних сферах, протягом останнього десятиріччя Європейський Союз започаткував ряд програм, орієнтованих на розвиток зеленої економіки. Ці програми допомагають створювати інституційні структури та демонструвати потенційні переваги «зелених» практик, тим самим стимулюючи їх більш широке застосування в різних секторах економіки.

До ініціатив, що фінансуються ЄС у цій категорії, можна віднести, зокрема, Партнерство ООН для дій у сфері зеленої економіки (Partnership for Action on Green Economy – PAGE), Коаліцію «Зелена економіка» (Green Economy Coalition – GEC) та мережу «Єдина планета» (One planet network). Це глобальна ініціатива, спрямована з метою посилення міжнародної співпраці для прискорення переходу до сталого виробництва та споживання, як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються.

Європейський Союз активно підтримує впровадження практик сталого виробництва та споживання в приватному секторі за рахунок фінансування проєктів, які реалізуються через посередницькі організації, а також надаючи підтримку підприємствам, зокрема малому і середньому бізнесу, у таких напрямках, як ефективне використання ресурсів, еко-інновації, сертифікація, доступ до фінансування, формування мереж тощо.

Крім того, в ЄС реалізуються внутрішні програми, спрямовані на стимулювання зеленого зростання всередині ЄС. До них, зокрема, належать План дій з циркулярної економіки (Circular Economy Action Plan), Дорожня карта з ресурсоефективності (Resource Efficiency roadmap), План дій з еко-інновацій (Eco-innovation Action Plan), Зелений план дій для МСП (Green Action Plan for SMEs), Ініціатива зеленого працевлаштування (Green Employment Initiative), Програма

екомаркування (Eco-label scheme), Дорожня карта розбудови конкурентоспроможної низьковуглецевої економіки до 2050 року (Roadmap for moving to a competitive low-carbon economy by 2050).

Дорожня карта розвитку енергетичного комплексу ЄС до 2050 року (Energy roadmap 2050), яка покликана переформатувати систему енергозбереження та управління попитом, передбачає повний перехід на відновлювані джерела та широке впровадження цифрових технологій.

У більшості країн ЄС розроблено заходи для розвитку зеленої енергетики, розвитку громадського транспорту та інфраструктури, будівництва екологічних поселень, а також створення ефективних систем утилізації відходів. В Європейському Союзі введено стандарти на автомобільні вихлопи Євро-5 і Євро-6, а також надаються значні субсидії для покупців електромобілів.

Великобританія була оголошена ООН всесвітнім центром «зеленого» фінансування. У Великобританії також знаходиться перший у світі Банк «зелених» інвестицій (GIB), який був заснований урядом країни, що виступає як єдиний акціонер цього банку. Уряд Великобританії надав Банку «зелених» інвестицій (GIB) стартовий капітал для інвестицій, які спрямовуються на підтримку «зелених» проєктів на комерційних умовах по всій країні, а також стимулює мобілізацію приватного капіталу для інвестицій у розвиток зеленої економіки.

Згідно з даними ЮНЕП, у Великобританії виділяють шість пріоритетних напрямків для забезпечення довгострокового сталого фінансування: соціальні інновації, інституційне управління, мобілізація ринку капіталу, фінансування житлового будівництва, управління природними ресурсами, залучення податкових та інших ресурсів, а також сприяння переходу до технологій з низьким рівнем викидів вуглецю та розвитку зеленої економіки.

Серед багатьох європейських країн, які посідають високі місця в рейтингу GGEI, корисним для України, на наш погляд, може бути досвід Франції та Італії. Так, у Франції політика сталого розвитку здійснюється на основі двох головних законів: Закону з енергетичного переходу до зеленого зростання (La loi relative à

la transition énergétique pour la croissance verte, 2015 (далі – LTECV) і Закону щодо відновлення біорізноманіття, природи і ландшафту (Loi pour la reconquête de la biodiversité, de la nature et des paysages, 2016).

Також екологічна політика у Франції підтримується низкою національних стратегій і програм, таких як: низьковуглецева національна стратегія (2015) (Low-carbon National Strategy); Національна стратегія щодо екологічного переходу до сталого розвитку 2015–2020 (Environmental Transition for Sustainable Development National Strategy 2015–2020); Національна стратегія щодо збереження біорізноманіття 2011–2020 (Biodiversity National Strategy 2011–2020); Національний план з охорони навколишнього середовища 2015–2019 (HealthEnvironment National Plan 2015–2019) та інші [44].

У Франції бюджетні фінансові ресурси, що спрямовуються на цілі енергетичної та екологічної трансформації, формуються з двох основних джерел: за рахунок системи екологічних податків і за допомогою випуску «зелених» облігацій.

Цікавим є також досвід Італії щодо державного стимулювання розвитку «зеленої» економіки. У 2002 році країна затвердила Національну стратегію сталого розвитку, а в 2015 році був прийнятий Закон 221/2015, що містить «Заходи екологічного характеру щодо сприяння зеленій економіці та обмеження надмірного використання природних ресурсів» (Disposizioni in materia ambientale per promuovere misure di green economy e per il contenimento dell'uso eccessivo di risorse naturali) [45]. розвиваючи ідеї цієї стратегії. Основні положення цього закону включають [46]:

- вимоги щодо оновлення Національної стратегії зі сталого розвитку;
- впроваджене добровільне маркування «Made Green in Italy» для італійських фірм, які відповідають екологічним вимогам, що формулюються до виробників відповідно до методології розрахунку «екологічного сліду» продукції (PEF);
- засновано Комітет з природного капіталу при Міністерстві з охорони навколишнього середовища, який зобов'язаний надавати звітність про

ефективність політики і дій органів з охорони навколишнього середовища, а також про стан навколишнього середовища і природного капіталу для досягнення соціальних, економічних і екологічних цілей, відповідно до річних і бюджетних програм;

– інші заходи державної підтримки «зелених» проєктів у таких сферах, як енергетика, «зелені» закупівлі та поводження з відходами тощо.

Одним з інструментів з переорієнтації інвестицій з традиційних секторів економіки в «зелені» виступають екологічні податки. В Італії виділяються три основні категорії таких податків [44]:

– енергетичні податки (податки на мінеральні мастила і їх похідні, неконденсовані гази, метановий газ, рідкий пропан, споживання електроенергії та вугілля);

– транспортні податки (автомобільний податок з домогосподарств і компаній, державний податок на реєстрацію автотранспортних засобів, податок на страхування автоцивільної відповідальності);

– податок на забруднення навколишнього середовища (регіональний спеціальний податок на сміттєзвалища, податок на діоксид сірки (SO_2) і оксид сірки (SO), регіональний податок на охорону навколишнього середовища, регіональний податок на вироблений літаком шум та ін.).

До заходів податкового стимулювання розвитку «зеленої» економіки також можна віднести податкові пільги та зниження ставок. Наприклад, податкова знижка надається у випадку впровадження заходів з підвищення енергоефективності будівель. Знижена податкова ставка на ПДВ 10% (замість стандартних 20%) застосовується до витрат, пов'язаних з інвестиціями у відновлювальні джерела енергії, такі як сонячні та вітряні установки, а також розподільні мережі до них. Окрім цього, муніципалітети можуть встановлювати знижені ставки податку на нерухомість для будинків, які обладнані установками відновлюваної енергетики.

Окремі компанії Італії здійснюють запозичення за допомогою випуску корпоративних «зелених» облігацій (наприклад, SunPower (195,2 млн євро в 2010

р.), Нера (500 млн євро в 2014 р.)). Залучені кошти спрямовуються на фінансування проєктів у сфері відновлюваних джерел енергії та енергоефективності. Держава підтримує розвиток ринку «зелених» облігацій за такими напрямками [47]:

- Міністерство економіки і фінансів Італії, через національне експортне кредитне агентство (SACE) забезпечує державні гарантії, які сприяють підвищенню кредитного рейтингу позичальника та зменшенню відсоткової ставки за позикою (наприклад, для «SunPower»);

- у 2012 році була запущена технологічна платформа «Minibond market», призначена для підтримки проєктів малого та середнього бізнесу шляхом надання державних гарантій.

Серед державних інституцій, що сприяють розвитку «зеленого» фінансування, особливе місце займає Фонд Кіото (Fondo Kyoto). Він був створений урядом Італії відповідно до Закону «Про державний бюджеті 2007 року» (Legge Finanziaria 2007) для реалізації положень Кіотського протоколу. Фонд пропонує пільгові кредити під 0,25% річних на термін до 20 років, які спрямовані на підвищення енергоефективності громадських установах, таких як школи, дитячі садки, університети та інші державні установи [48].

Щодо таких країн, як США та Китай, варто зазначити наступне. США займають лише 31 місце серед 130 країн у рейтингу GGEI, демонструючи посередні результати. Водночас американські компанії активно впроваджують ініціативи, спрямовані на створення екологічних ланцюгів постачання та скорочення вуглецевого сліду. Низькі позиції США в рейтингу пояснюються повільними темпами декарбонізації економіки, незадовільною якістю повітря та недостатньо ефективним управлінням лісовими ресурсами.

Водночас у США діють «зелені» програми для місцевого бізнесу, зокрема такі, як Програма Green Plus, яка проводить навчання та сертифікацію малого і середнього бізнесу, а також пропонує інструменти бенчмаркінгу та стратегії «озеленення» бізнесу й закупівель; Програма Green Seal пропонує сертифікацію для місцевих підприємств, що прагнуть «озеленити» свої товари та послуги;

Residential Energy Services Network (RESNET); Certified Auditors проводять Home Energy Rating (HERs) та пропонують стратегії для досягнення стандартів енергопродуктивності Energy Star Performance Standards [49].

Таким чином, міжнародний досвід показує, що країни, які обрали курс на розвиток «зеленої» економіки, впроваджують різноманітні механізми та інструменти державного стимулювання у своїх національних стратегіях і політиці . Кожна держава визначає пріоритетні сектори економіки для реалізації «зелених» ініціатив, серед яких відновлювальна енергетика, сільське господарство, туризм, транспорт, будівництво тощо. Крім того, для забезпечення сталого розвитку цих секторів, ефективним є введення «зелених» податків та «зелених» пільг, збільшення частки екологічно спрямованих державних закупівель, спрощення адміністративних процедур для підприємств «зеленого» сектору економіки та стимулювання впровадження «зелених» інновацій.

На жаль, у рейтингу GGEI Україна показує слабкі результати – 121-е місце з показником 0,3813, однак це свідчить про те, що країна потребує зважених кардинальних змін парадигми розвитку вітчизняної економіки, та, на жаль, досі проводить не досить ефективну стимулюючу політику з розвитку «зеленої економіки»

РОЗДІЛ 3 РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗЕЛЕНИХ ІННОВАЦІЙ В СФЕРІ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

3.1 Перспективні шляхи інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність питань охорони навколишнього середовища, а отже, вимагають від України вжиття термінових заходів. Тривалий період економічного зростання країни відбувався за умов нерівномірного використання природних ресурсів і недостатньої уваги до екологічних питань, що стало перешкодою на шляху до досягнення збалансованого розвитку.

«Зелений перехід» виступає відповіддю на екологічні виклики, спрямований на досягнення балансу між потребами сучасного суспільства та збереженням екологічної рівноваги для майбутніх поколінь. Це перетворення вимагає об'єднання зусиль усіх секторів — від державних органів і бізнесу до кожного громадянина — з метою створення більш стійкого та екологічно збалансованого світу. Затримка у вирішенні ключових проблем, таких як деградації довкілля та кліматичні зміни, ставить під загрозу не лише перспективи сталого економічного розвитку, але й добробут суспільства.

Зелений перехід в сучасному світі стає все більш важливим стратегічним напрямком для підприємств, вимагаючи не лише усвідомлення сутності цієї концепції, а й активного впровадження новаторських підходів у сфері виробництва та бізнесу. Ця концепція визначається як комплексний перехід до екологічно збалансованих технологій, процесів та моделей бізнесу з метою зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та створення стійкої та ефективної економіки.

Перехід на «зелену економіку» вимагає масштабних трансформацій у всіх секторах економіки. Первинний сектор, що включає сільське господарство, рибальство, лісову та добувну промисловість, потребує найбільших змін, адже

саме тут виробляються базові ресурси для задоволення первинних потреб людства [50].

Вторинний сектор, що охоплює промисловість та будівництво, має критичну потребу в раціональному використанні енергоресурсів. Для цього необхідна глибока технологічна модернізація, адже виробничі потужності формують основу для створення обладнання та техніки, які сприятимуть екологічному очищенню виробництв і раціональному використанню обмежених ресурсів. Крім того, «зелена» економіка передбачає активісний розвиток сфери переробки відходів, що є ключовим елементом у мінімізації шкідливого впливу на довкілля.

Третинний сектор виступає важливим сполучним елементом між первинним і вторинним секторами, забезпечуючи реалізацію концепції «зеленої економіки». Цей сектор включає широку систему галузей виробництва та різноманітних видів діяльності, орієнтованих на надання послуг як для населення, так і для бізнесу. Особливу роль відіграють науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи, розробка бізнес-планів і програм, а також створення інноваційних енергоефективних технологій, які сприятимуть екологічній трансформації первинного та вторинного секторів. Створення екоінновацій дозволить оптимізувати виробничі процеси, раціонально використовувати ресурси, ефективно організовувати бізнес і прискорити впровадження чистих технологій, що сприятиме сталому розвитку[50].

Для оцінки і визначення ефективності еко-інновацій у країнах Європейського Союзу розроблено спеціальний Індекс еко-інновацій, який враховує економічні, екологічні та соціальні аспекти. По Україні схожу оцінку, що дозволяє порівняти прогресом із досягненнями інших країн, надає Індекс політики відносно МСП країн Східного партнерства. Цей індекс відображає результати економічної політики, зокрема в контексті підтримки МСП та сприяння зеленому зростанню [51]. Він базується на сучасній методиці виявлення сильних і слабких сторін відповідних заходів економічної політики, здійснює порівняльний аналіз різних напрямків у державній політиці країн і визначає,

наскільки політика відповідає принципам Європейського акту про малий бізнес (табл.3.1)

Таблиця 3.1

Динаміка оцінок політики України відносно стимулювання МСП
до «зеленого зростання» (за 5-ти бальною шкалою)

Напрями економічної політики	Оцінки 2012р.	Оцінки 2016р.	Оцінки 2020р.	Динаміка за період з 2012р.по 2020р.
МСП в «зеленій» економіці	1,20	1,22	2,54	1,34

джерело: [51]

За цими оцінками, Україна поступається середнім показникам країн Східного партнерства, де середнє значення становить 2,44, а найвищий результат демонструє Білорусь з показником 3,41. Це свідчить про рівень державної підтримки малого і середнього бізнесу, що прагне скористатися перевагами зеленого зростання, а також про наявність стратегічних підходів до розвитку екологічних інновацій та ефективного підприємництва. В Україні спостерігаються лише незначні зрушення, хоча останніми роки помітний прогрес у декларуванні екологічних цілей в стратегічних документах, таких як, «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва» [52]. Також є певні зусилля щодо стимулювання фінансових установ надавати довгострокові кредити під низькі відсотки для реалізації екологічних заходів на всіх етапах, а також щодо впровадження стимулів та відповідних інструментів.

В контексті вищесказаного, далі слід розглянути сутність та зміст інноваційного розвитку підприємств саме в умовах «зеленого переходу».

Головною ідеєю зеленого переходу є необхідність переходу до нових, екологічно орієнтованих технологій та процесів у виробництві, які сприятимуть зменшенню викидів та використанню відновлювальних джерел енергії. Ця стратегія передбачає поступове відмовлення від шкідливих для довкілля видів виробництва на користь екологічно чистих технологій, спрямованих на

підвищення продуктивності та зменшення відходів.

Однією з ключових переваг для підприємств є підвищення конкурентоспроможності через інноваційність та адаптацію до нових екологічних норм і стандартів. Компанії, що впроваджують зелені технології та процеси, мають перевагу на ринку, бо вони відповідають сучасним екологічним вимогам, що сприяє залученню клієнтів, які цінують екологічно чисті продукти чи послуги.

Додатково, впровадження зелених інновацій може підвищити стійкість підприємства до екологічних ризиків. Зменшення негативного впливу на навколишнє середовище сприяє зменшенню ризиків, пов'язаних з екологічними кризами, штрафами за викиди, а також забезпечує більш стабільні умови для функціонування в умовах суворого екологічного регулювання.

Крім того, впровадження зелених інновацій може позитивно вплинути на сприйняття бренду. Компанії, які активно демонструють свою соціальну відповідальність та екологічність у своїй діяльності, здатні привернути увагу споживачів та забезпечити позитивне сприйняття бренду, що може вплинути на підвищення лояльності споживачів та збільшення обсягів продажів.

Таким чином, зелений інноваційний розвиток відкриває широкі можливості для підприємств, дозволяючи здійснювати бізнес, який ефективно співіснує з оточуючим середовищем та відповідає сучасним екологічним та соціальним вимогам суспільства.

«Зелений перехід» в Україні забезпечується і підтримується Європейським Союзом та передбачає перехід світової економіки до моделі зеленого розвитку, що призначений зберегти наше середовище від екологічних проблем, таких як зміна клімату, втрата різноманіття видів, надмірне використання ресурсів та забруднення повітря, з метою покращення загального добробуту.

Таким чином, розвиток екологічного підприємництва в Україні здійснюється за наступними головними напрямками: екологізація сталого управління підприємствами та організаціями; оптимізація виробничих процесів з урахуванням екологічних стандартів; розробка ланцюгів постачання та перехід до моделі циркулярної економіки. Особлива увага приділяється ефективному

управлінню поводження з відходами, а також виробництву екологічних товарів і послуг, спрямованих на збереження навколишнього середовища [53].

Однак, хоча очевидні переваги для добробуту безумовні, економічні вигоди, виміряні у зайнятості, продуктивності або зростанні ВВП, є менш передбачуваними.

Всі ці виклики «зеленого переходу» спонукають до виникнення та формування системи управління інноваціями, які націлені на ефективний менеджмент цих процесів. Завданнями саме з точки зору управління тут можуть бути розробка конкретних планів реалізації проєктів, управління командою, постановка завдань, розрахунок витрат та майбутніх доходів, а також будь-які процеси дотичні до цього.

Однією з ключових стратегій зеленого інноваційного розвитку є впровадження новітніх технологій енергоефективності. Ця стратегія передбачає застосування технологічних рішень, спрямованих на зменшення споживання енергії та оптимізацію її використання. Вона охоплює широкий спектр методів, включаючи модернізацію виробничих процесів, використання альтернативних джерел енергії, впровадження систем енергоефективного управління та вдосконалення інфраструктури [54].

Формування системи управління інноваційним розвитком підприємства в умовах «зеленого переходу» базується в першу чергу тренді «зеленої» енергетики, якщо ми розглядаємо енергетичну сферу як, яка зазнає найбільших змін під час цього переходу з наступних причин:

1. Електрифікація світу швидко набирає обертів, і незважаючи на те, що електрична енергія стає основним джерелом живлення, прогнозується її подвоєння в глобальному споживанні. Ключові гравці на світовому енергетичному ринку активно працюють на політичному та бізнес-рівні, спрямовуючи свої зусилля на створення повністю електричної екосистеми. Ця екосистема орієнтована на створення комфортного, екологічно чистого та безпечного середовища, де провідну роль відіграють відновлювані джерела енергії.

2. Міжнародний тренд використання відновлюваної енергетики спрямований на співпрацю між країнами для зниження викидів парникових газів, що стало надзвичайно важливим через зростання кліматичних загроз. Прогнозується, що аномальні погодні умови, такі як спека та інтенсивні опади, стануть частішими та тривалішими. Внаслідок цього загальний вплив на людське життя, зокрема через підвищення рівня CO₂, у зв'язку з тим, що за даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, залишилося лише 10 років, щоб зупинити глобальне потепління на рівні 1,5 °C, світ ставить перед собою мету стрімко зменшити це потепління. Тому перехід до відновлюваних джерел енергії є неминучим.

3. Альтернативні джерела енергії вже становлять понад 1/4 світового виробництва електроенергії. З 2000 року, за винятком гідроенергетики, виробництво електроенергії з відновлюваних джерел зросло більш ніж у 10 разів. За прогнозами Міжнародної енергетичної агенції, до 2024 року загальна потужність відновлюваної енергії збільшиться на 50 %, причому 60 % цього приросту припадатиме на сонячну енергію. Очікується, що до 2030 року частка відновлюваних джерел енергії подвоється, відповідно до цілей сталого розвитку та захисту клімату.

4. У 2018 році відновлювані джерела енергії отримали понад 2/3 інвестицій у світове виробництво електроенергії. Однак для забезпечення стійкого майбутнього планети ці інвестиції повинні збільшитись удвічі до 2030 року. Попри це, глобальні субсидії для підтримки відновлюваних джерел енергії залишаються вдвічі меншими, ніж субсидії для використання викопних видів палива, які в 2017 році були оцінені на рівні 300 млрд.дол. США. Водночас застосування відновлюваних джерел енергії вже довело свою конкурентоспроможність та численні переваги [55].

Згідно з «Енергетичною стратегією України на період до 2050 року», ВДЕ повинні становити близько 50% від загального енергетичного балансу країни. Цей показник відповідає міжнародним зобов'язанням України щодо скорочення викидів парникових газів і переходу до сталого енергетичного розвитку. Стратегія

також передбачає підвищення енергоефективності, зменшення залежності від викопного палива та інтеграцію в європейський економічний простір [55].

Це доволі амбітні плани в українських реаліях, оскільки виникає низка проблем, які можуть ускладнити їхнє втілення. Серед них – перегляд зеленого» тарифу, потенційні судові позови від міжнародних інвесторів, нестабільність у «правилах гри» на ринку, законодавча невизначеність щодо систем енергоакумуляції, відсутність балансуючих потужностей у єдиній енергетичній системі тощо.

Водночас, для успішності потрібно широкомасштабна політика в середині країни та нова культура споживання енергії, ефективні заходи щодо енергоефективності, повернення довіри міжнародних інвесторів та невідхилення від домовленостей, а також створення ефективного державного регулювання енергетичного ринку в цілому. Ми перебуваємо на межі нового етапу в розвитку енергетики, який визначатиме майбутнє. Ці зміни матимуть набагато глибший вплив на наше життя, ніж ми можемо уявити. Світ зміниться настільки, що чиста енергія стане ключовим елементом у багатьох аспектах нашого життя. У зв'язку з цим «зелена» енергетика стане не лише трендом, але життєвою необхідністю, що формуватиме умови нашого існування в найближчі десятиліття.

Ще однією важливою стратегією є розробка продуктів з низьким впливом на навколишнє середовище. Ця стратегія передбачає створення товарів та послуг, які відповідають високим екологічним стандартам та мають мінімальний негативний вплив на довкілля протягом всього їхнього життєвого циклу. Це може охоплювати використання біорозкладних матеріалів, зменшення використання шкідливих речовин, а також створення продуктів, які споживають менше енергії під час виробництва та експлуатації.

Порівняльний аналіз різних методів реалізації зелених інновацій дозволяє визначити оптимальний шлях для підприємств. Враховуючи специфіку галузі, ринкові умови та ресурси, компанії можуть вибрати найбільш сприятливі та ефективні методи для реалізації зелених інноваційних стратегій, що сприятимуть створенню екологічно стійких та конкурентоздатних рішень.

Сьогодні в Україні є підприємства, які активно впроваджують екологічні інновації та реалізують проекти, спрямовані на збереження навколишнього середовища. Серед таких компаній варто відзначити ТОВ «ДТЕК ВДЕ» та ТОВ «Екотехнік Україна». Вони займаються розвитком проекти у сфері виробництва електроенергії з відновлюваних джерел енергії. Зокрема «ДТЕК ВДЕ» було створено з метою досягнення вуглецевої нейтральності до 2040 року. Компанія успішно реалізувала кілька масштабних проектів зі спорудження сонячних та вітрових електростанцій. У 2020 році на електростанціях, побудованих компанією «Екотехнік», було вироблено 5,93 млн. кВт/год. «зеленої» електроенергії [56; 57].

Також фермерські господарства, які спеціалізуються на органічному землеробстві, відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття та підтримці здоров'я ґрунтів. Наприклад, такі компанії, як ПрАТ «ЕтноПродукт» та ПП «Агроекологія», виробляють екологічно-чисті продукти харчування, які користуються попитом як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку [58; 59].

Не дивлячись на все це, впровадження зелених інноваційних рішень відбувається повільно і підприємства стикаються зі значними викликами та перешкодами: недосконалість екологічного законодавства, відсутність ефективної системи стандартизації та сертифікації в галузі екології; низький рівень екологічної свідомості споживачів, повільне становлення інститутів екологічно-орієнтованого виробництва; відсутність дієвих засобів захисту прав інвесторів, високий рівень корупції - все це вимагає уважного аналізу та стратегічного підходу.

Високі витрати на дослідження та розробку нових екологічно орієнтованих технологій потребують значних фінансових витрат, що може бути недосяжним для багатьох підприємств, особливо для малих та середніх. Однак існують стратегії для подолання цих перешкод, які передбачають спільні інноваційні ініціативи, партнерство з університетами чи державними організаціями, а також державне стимулювання. Важливою є також активна участь підприємств у формуванні регуляторного середовища та підтримка створення відповідних нормативних актів, спрямованих на підтримку зеленого інноваційного розвитку.

3.2 Обґрунтування економічної доцільності реалізації зелених інновацій в сфері малого і середнього бізнесу

Сьогодні Україна залишається енергозалежною державою, тому питання енергозбереження та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище стають надзвичайно актуальними, оскільки їх вирішення сприятиме сталому розвитку та економічному зростанню країни. Важливим кроком у подоланні енергетичної кризи є перехід на використання альтернативних видів палива, оскільки Україна володіє значним потенціалом у цій сфері, оскільки, сумарне річне надходження сонячної радіації на території країни, є еквівалентним 88,4 млрд т у.п. Активного розвитку набувають наступні напрями зеленого бізнесу: сонячна енергетика, вітрова енергетика, виробництво електроенергії на малих ГЕС (встановленою потужністю до 10 МВт), виробництво біопалива, виробництво паливних гранул/брикетів з відходів тощо.

Відповідно до Закону України, альтернативні види палива – це тверде, рідке та газове паливо, яке є альтернативою традиційним видам палива і яке виробляється (видобувається) з нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини [60]. Альтернативні джерела енергії – це природні явища, які шляхом перетворення в спеціальних установках перетворюються в теплову або електричну енергію. До них відносять: сонячне електромагнітне випромінювання; кінетичну енергію руху повітряних мас (вітер); кінетичну енергію водного потоку (річки); енергію морських припливів і відливів; теплову енергію гарячих джерел. До альтернативної енергетики відносять також отримання тепла в процесі спалювання відновлюваного палива – біогазу, біоетанолу, паливних палет та інші.

За даними енергетичного балансу України у 2020 році виробництво енергії за рахунок сонячної енергетики становило 3618. тис. тон н.е., при цьому експорт склав 542 тис. тон н.е, а зміна запасів – 30 тис. тон н.е. Отже, загальне постачання первинної енергії з біопалива та відходів складало 3046 тис. тон н.е. [61].

Повне розкриття потенціалу біоенергетичних ресурсів України дозволить створити нові зелені підприємства, здійснити заміщення 5 млрд. м³ природного

газу, запровадити нові технології та нові види зеленого бізнесу, досягти 30 млрд. грн. економії витрат під час надання послуг з постачання гарячої води та тепла, тримати 17 млрд. грн. доходів для агровиробників, забезпечити близько 100 тис. робочих місць [62, с.14].

В сучасних умовах встановлення сонячних електростанцій (СЕС) для бізнесу є ефективним способом зниження витрат на електроенергію, оскільки ціни на традиційні енергоносії постійно зростають, а використання сонячної енергії стає все більш привабливим варіантом для підприємств. Якісні сонячні панелі можуть функціонувати понад 25 років та допоможуть підприємцям знизити витрати на електроенергію та отримати відповідні переваги:

- встановлення сонячної електростанції надає можливість використовувати сонячну енергію та значно знизити витрати на закупівлю електроенергії у зовнішніх постачальників;
- підприємства виробляють власну електроенергію, що суттєво знижує потребу в закупівлі для підприємств;
- встановлення акумуляторів для накопичення енергії дозволяє підприємствам використовувати електроенергію в будь-який період, що допомагає забезпечити безперервне енергопостачання та уникнути пікових навантажень на енергосистему;
- підприємства, які використовують СЕС, стають менш залежними від коливань цін на електроенергію. стабільні витрати на електроенергію дозволяють краще планувати бюджет та уникати фінансових ризиків, пов'язаних зі змінами тарифів;
- підприємства, які виробляють більше електроенергії, ніж споживають, можуть продавати надлишки до загальної енергомережі за зеленим тарифом. що дозволяє отримати додатковий дохід та скоротити термін окупності інвестицій у СЕС;
- український уряд та міжнародні організації пропонують різні програми підтримки для підприємств, що впроваджують відновлювані джерела енергії. підприємства можуть отримати гранти, пільгові кредити або податкові пільги, що

значно знижує фінансові бар'єри для встановлення СЕС;

➤ сучасні СЕС мають високу надійність і потребують мінімального технічного обслуговування. це знижує експлуатаційні витрати та забезпечує безперебійну роботу системи протягом тривалого часу;

➤ розвиток технологій у сфері відновлюваної енергетики дозволяє підприємствам використовувати найновіші досягнення для підвищення ефективності та зниження витрат на електроенергію. це включає вдосконалені сонячні панелі, системи зберігання енергії та управління енергоспоживанням.

Наразі український малий і середній бізнес має реальні можливості для розвитку і зростання, але пошук фінансування – одна з ключових перепон на шляху його розвитку, оскільки основними джерелами залучення є кредити українських банків та фінансування міжнародних організацій (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Умови фінансування проєктів з енергоефективності

Кредитор	Позичальник	Цілі	Умови
Держава за програмою «5-7-9»	Фізособи (домогосподарства)	Сонячні та вітрові електростанції	до 480 тис.грн. до 5 років Ставка –0% (безвідсотковий кредит)
	Малий і середній бізнес	Сонячні, вітрові та газопоршневі електростанції	до 150 млн.грн. до 10 років ставка –5-9% річних
Держава через Фонд енергоефективності	ОСББ	Сонячні електростанції та теплові насоси	до 2 млн.грн.(але не більше 70% вартості обладнання) безповоротний грант
ПриватБанк	Малий і середній бізнес	На генератори, ДБЖ, сонячні та газопоршневі електростанції	від 10 млн.грн. до 5 років ставка –14-15,4% річних
Укргазбанк	Фізособи (домогосподарства)	Сонячні, вітрові електростанції та теплові насоси	до 1 млн.грн. до 5 років ставка –до 23,5% річних
ЄБРР	Малий і середній бізнес	Рішення у сфері альтернативної енергетики	до 300 тис.євро/ 3 млн.євро, але не більше 30% вартості проєкту) безповоротний грант
Банк розвитку Німеччини (KfW)	Малий і середній бізнес	Рішення у сфері альтернативної енергетики	до 500 тис.євро до 5 років ставка –18,4% річних

джерело [63].

За результатами дослідження в роботі запропонований інноваційний проект впровадження сонячної електростанції для малого та середнього підприємства. За даними експертів, технічно досяжний енергетичний потенціал сонячної енергетики Одеської області може сягати 2,6 млн. тонн у.п. Головною метою реалізації даного проекту є забезпечення надійної енергетичної бази для безперебійного функціонування підприємства. Впровадження ВДЕ гарантує стабільність роботи, сприяє економічній ефективності, незалежності від зовнішніх енергетичних ресурсів та зменшенню негативного впливу на довкілля. Такі ініціативи відіграють ключову роль у забезпеченні енергетичної безпеки, адаптації до змін клімату та сприяють загальному сталому розвитку суспільства.

Навіть попри виклики сьогодення, які пов'язані з військовими діями в Україні, сонячна енергія залишається стратегічно важливим напрямком розвитку відновлювальної енергетики. За даними реєстру НКРЕКП, станом на квітень 2024 року в Україні нараховується 1369 сонячних електростанцій (рис.3.1), які становлять 75% від усіх об'єктів ВДЕ [64].

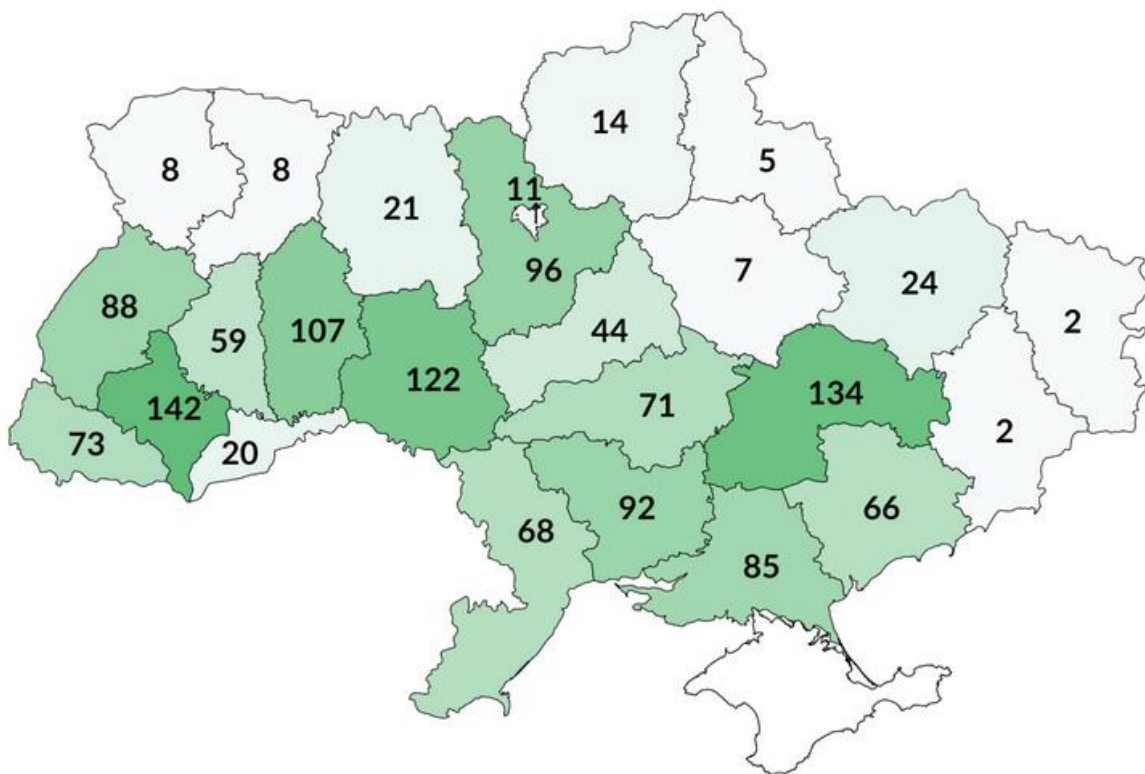

Рис.3.1 – Кількість сонячних електростанцій за областями України [64]

Обґрунтуємо економічну доцільність реалізації зелених інновацій на прикладі агрофірми «TROPIC», яка займається вирощуванням екологічної продукції та потребує безперебійної роботи енергоносіїв. Розміщення сонячних електростанцій на засаджених полях відкриває нові перспективи для ефективного використання земель і підвищення врожайності тіньовитривалих рослин. Часткове затінення, яке забезпечують сонячні панелі, позитивно впливає на розвиток деяких сільськогосподарських культур. Захищені панелями рослини поглинають вуглець для фотосинтезу, а випаровування води з листя сприяє формуванню більш прохолодного мікроклімату. Такий мікроклімат сприяє не лише росту рослин, але й забезпечує охолодження самих сонячних модулів, що мінімізує втрати енергії під час її генерації. Також варто врахувати, що при виробництві енергії сонячних панелей на 30% менше викидів в атмосферу, порівняно зі стандартним виробництвом енергії

Встановлення власної сонячної системи живлення не лише забезпечує агрофірми «TROPIC» енергетичну незалежність, нові перспективи для використання земель і підвищення врожайності, але й відкриває можливість додаткового заробітку за «зеленим тарифом». Оскільки використання площі для вирощування сільськогосподарських культур, у поєднанні з генерацією енергії, дозволяє одночасно отримувати прибуток від вирощування продукції та покривати потреби підприємства в електроенергії.

Розглянемо встановлення сонячної електростанції, прорахуючи необхідні грошові витрати на обладнання та строк окупності сонячних панелей на 30 кВт/год. Для того, щоб зібрати мінімальну сонячну електростанцію (СЕС) на 30 кВт/год знадобиться наступне обладнання (табл.3.3).

СЕС на 30 кВт/год у середньому за рік виробляє 33 000 кВт/год, надлишок електроенергії у підприємства купує держава за «зеленим» тарифом. Вартість зеленого тарифу в 2024 році складає 0,146 євро, або 6,14 грн/1кВт. Відповідно прибуток за рік буде: $33\,000 \cdot 6,14 = 202\,620$ грн.

Термін окупності складає: $1\,080\,000 : 202\,620 = 5,3$ років.

Таблиця 3.3

Витрати на 30 кВт/год сонячну електростанцію

№	Найменування обладнання	Вартість, грн
1	Модульні панелі, 500 кВт (11 шт.)	270 000
2	Акумулятор 10кВт	345 000
3	Інвентор, 10 кВт	200 000
4	Металічний каркас	75 000
5	Кабель, 50 м	35 000
6	Автоматика	47 000
7	Двонаправлений лічильник	17 000
8	Монтажні роботи	91 000
	<i>Разом</i>	<i>1 080 000</i>

Виходячи з даних розрахунків ми можемо дійти висновку, що встановивши сонячну електростанцію, ми не лише покриємо свої витрати на електроенергію, але й зможемо заробити на цьому. Даний проєкт є прикладом використання енергоефективних технологій, у нашому випадку відновлювальної енергії, для задоволення свої потреб без шкоди навколишньому середовищу та з економічним ефектом.

З огляду на те, що малі та середні підприємства є основними рушійними силами розвитку економіки розвинутих країн, то можна сказати, що забезпечення їх розвитку в Україні є стратегічною метою для забезпечення стійкого економічного зростання. Інвестиції у відновлювані джерела енергії здатні стимулювати створення якісних або екологічно чистих робочих місць, економічне зростання і зростання доходів населення, створювати нові джерела отримання прибутку, скорочувати викиди вуглецю,

Здатність підприємництва впроваджувати інновації відіграє важливу роль у боротьбі зі зміною клімату та погіршенням стану довкілля, що є ключовими аспектами для розробки рішень, орієнтованих на сталий розвиток. Гнучкість, ініціативність та готовність ризикувати сприяють формуванню попиту на інновації, їх ефективному впровадженню та швидкій адаптації, що дозволяє

своєчасно реагувати на екологічні та соціальних виклики. В умовах недостатнього фінансування малого і середнього підприємництва, а також обмежених можливостей отримання додаткових фінансових ресурсів, зокрема інвестування та кредитування, постає необхідність пошуку інноваційних способів залучення коштів. Одним із перспективних рішень є використання краудфандингу, який може стати ефективним джерелом фінансування, завдяки залученню фінансової допомоги від зацікавлених осіб шляхом колективного фінансування на онлайн-платформах.

Таким чином, актуальність використання сучасних енергетичних технологій достатньо висока, оскільки вони сприяють розвитку українського «зеленого» бізнесу, створенню високотехнологічних робочих місць. Для того, щоб отримати максимальний ефект від впровадження енергозберігаючих заходів, важливо зосередитися на ефективній співпраці між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади, вітчизняних та іноземними бізнесу, науки та освіти. Лише скоординовані зусилля всіх зацікавлених сторін дозволять досягти енергетичної незалежності та підвищити конкурентоспроможність малого і середнього бізнесу і країни загалом.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження теоретичних основ і практичних шляхів інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні з урахуванням європейського досвіду можна зробити наступні висновки.

Визначено сутність інноваційного розвитку підприємництва, що представляє собою перспективний напрям розвитку, спрямований на забезпечення сприятливого середовища для ефективного використання ресурсного потенціалу та формування подальшої конкурентоспроможності. Цей процес передбачає впровадження інноваційних рішень та виконання таких стратегічних завдань: забезпечення умов пріоритетності інноваційного розвитку країни; досягнення відповідного рівня якості та інноваційності продукції національного виробника; оптимальне поєднання методів державного управління; забезпечення формування сприятливих умов для розвитку інтелектуального потенціалу; законодавча підтримка інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва. Саме підприємницька здатність запускати ініціативи та впроваджувати інновації безпосередньо протидіє погіршенню навколишнього середовища та зміні клімату, відіграє ключову роль у створенні рішень щодо сталого розвитку.

Дослідження підходів до зеленого підприємництва виявляє існування декількох термінів, які мають подібне значення та часто використовуються як взаємозамінні, зокрема, «екопідприємництво», «екологічне підприємництво» та «стале підприємництво». В традиційному розумінні – це концепція управління комерційною діяльністю, яка направлена на задоволення потреб людства, сприяння раціонального використання ресурсів і зменшення негативного впливу діяльності компанії на навколишнє середовище. Сучасна концепція «зеленого» підприємництва має в своїй основі три R: reduce (скорочуй), reuse (повторно використовуй), recycle (переробляй), а «зелені» підприємці – це особи, які виявляють ринкові можливості, які сприяють екологічній стійкості, і використовують ці можливості шляхом створення нових підприємств або

адаптації існуючих підприємств. Вони прагнуть створити соціальну, екологічну та економічну цінність, вирішуючи проблеми навколишнього середовища та просуваючи екологічні практики та технології.

За результатами визначення чинників становлення зеленого підприємництва, спрямованого на зелене зростання та нові можливості для бізнесу, з'ясовано, що зелене підприємництво є важливою складовою «зеленої» економіки, оскільки, це економіка з низьким вмістом вуглецю, ресурсоефективна, соціально інклюзивна та екологічно стійка. Перехід до зеленої економіки не обмежується лише перехідними заходами у виробництві чи використанні енергії, оскільки також включає в себе підвищення екологічної свідомості суспільства, розвиток екологічних технологій, створення умов для сталого споживання та збереження природних ресурсів. «Зелений перехід» є відповіддю на екологічні виклики та прагне забезпечити гармонію між потребами сьогодення та збереженням екологічної рівноваги для майбутніх поколінь. Однак це перетворення вимагає спільних зусиль усіх стейкхолдерів для досягнення більш стійкого та екологічно збалансованого розвитку. Підвищення ефективності використання ресурсів, сприяння стійкому розвитку споживання та виробництва, запобігання зміні клімату, захист біорізноманіття, боротьба з опустелюванням, зменшення забруднення та управління природними ресурсами та екосистемами у відповідальний спосіб є необхідністю та одночасно рушійною силою забезпечення переходу до зеленої економіки.

Представленні фактори впливу на розвиток зеленого підприємництва вимагають використання різноманітних інструментів: екологічні податки, субсидії, гранти; стандарти, норми, екомаркування; інформаційні компанії та екологічна освіта; міжнародне співробітництво; створення сприятливого середовища для зеленого бізнесу та заохочення до екологічно відповідальної поведінки. В сучасних умовах розвиток «зеленого» підприємництва може бути досягнутий завдяки оптимізації витрат, ефективному використанню природних ресурсів та переходу на більш екологічні технології і продукцію, що сприятиме зменшенню негативного впливу на довкілля. Залучення інвестицій в цю сферу

розкриває перед підприємцями можливості пошуку альтернативних джерел ресурсів і створення ресурсозберігаючих технологій, що дозволяє отримати конкурентні переваги на ринку. Встановлення податків, квот, субсидій, спеціальних тарифів, штрафів, санкцій тощо, виступають стимулами для впровадження еколого орієнтованих форм виробництва у поєднанні з екологічно високосвідомими споживачами постають факторами підвищення конкурентоздатності ековиробників та «зелених» підприємців.

Аналіз міжнародного досвіду щодо впровадження зеленого курсу у підприємництві засвідчує, що ЄС послідовно впроваджує політику сталого розвитку, зосередившись на моделі «зеленої» економіки та циркулярного відтворення ресурсів. Досягнення вузлевої нейтральності стало ключовою метою всіх економічних та соціальних трансформацій в Європі та охоплює кліматичну, екологічну, енергетичну, транспортну, промислову та сільськогосподарську політику європейських країн. Однією з ключових форм зеленого підприємництва в ЄС є створення зелених кластерів, що базуються на основі використання сучасних технологій та інновацій. Концепція розвитку кластерів базується на поєднанні екологічних та енергетичних рішень з гуманітарними технологіями, науковими розробками, творчою індустрією та освітніми ініціативами. У цьому процесі забезпечується висока мобільність ресурсів, що сприяє ефективному використанню виробничих факторів і підвищення конкурентоспроможності. Оскільки європейська економіка значною мірою залежить від імпорту викопного палива, то основним інструментом розвитку «зеленої» економіки в ЄС є перехід на «зелену» енергетику. Головними секторами зеленого ринку є: відновлювальна енергетика; енергоефективність у будівництві, екобудівництво; екологічно чистий транспорт; ефективна виробнича діяльність; циркулярна економіка та управління відходами; зелені послуги; раціональне використання земельних ресурсів; ефективне управління водними ресурсами. Країни Європейського Союзу особливу увагу приділяють розвитку міжнародного співробітництва, стандартизації та обміну технологіями, що є ключовими факторами розвитку екологічного підприємництва. Законодавча

підтримка, фінансові стимули та підвищення обізнаності споживачів створюють сприятливе середовище для «зеленого» бізнесу. Важливим є сприяння екологізації малого і середнього бізнесу через впровадження зелених закупівель, партнерства з великими корпораціями та створення регіональних зелених кластерів для повторного використання ресурсів із використанням зелених технологій (рециклінгу). Більшість країн-членів Європейського Союзу знаходяться у лідерах «зеленого зростання» і варто зазначити, що ЄС уже протягом багатьох років здійснює політику сприяння екологізації економіки, зокрема шляхом реалізації відповідних програм у таких секторах, як управління природними ресурсами, стале сільське господарство, розвиток відновлювальної енергетики, а також інтеграція екологічних питань у розвиток приватного сектору. Україна має активно запозичувати позитивний досвід ЄС щодо підтримки розвитку та діяльності МСБ і впроваджувати його в економічні процеси аби швидко та ефективно інтегруватися в європейський економічний простір і зайняти гідну позицію в ньому.

Визначення напрямів інноваційного розвитку зеленого підприємництва в Україні передбачає «зелений перехід» до нових, екологічно орієнтованих технологій та процесів у виробництві, які сприятимуть зменшенню викидів та використанню відновлювальних джерел енергії, впровадженню систем енергоефективного управління. Згідно з Енергетичною стратегією України на період до 2050 року, ВДЕ повинні становити близько 50% від загального енергетичного балансу країни. Цей показник відповідає міжнародним зобов'язанням України щодо скорочення викидів парникових газів і переходу до сталого енергетичного розвитку. Стратегія також передбачає підвищення енергоефективності, зменшення залежності від викопного палива та інтеграцію в європейський економічний простір. Водночас, для успішності потрібно широкомасштабна політика в середині країни та нова культура споживання енергії, ефективні заходи щодо енергоефективності, повернення довіри міжнародних інвесторів та невідхилення від домовленостей, а також створення ефективного державного регулювання енергетичного ринку в цілому. Сьогодні ми

перебуваємо на межі нового етапу в розвитку «зеленої» енергетики, де зовсім скоро зелена енергетика перстане бути лише трендом, а перетвориться на життєву необхідність, що формуватиме умови нашого життя в найближчі десятиліття.

Обґрунтування шляхів інноваційного розвитку зеленого підприємництва є ключовим елементом визначення ефективного напрямку до сталого та збалансованого економічного розвитку. Однією з ключових переваг зеленого інноваційного розвитку є впровадження новітніх технологій енергоефективності, що передбачає застосування технологічних рішень, спрямованих на зменшення споживання енергії та оптимізацію її використання. Формування перспективних напрямів управління інноваційним розвитком підприємства в умовах «зеленого переходу» базується в першу чергу на тренді «зеленої» енергетики. Енергозалежність держави, подолання енергетичної кризи та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище передбачає перехід на використання альтернативних видів палива, оскільки Україна володіє значним потенціалом у цій сфері. Якісні сонячні панелі можуть функціонувати понад 25 років та допоможуть підприємцям знизити витрати на електроенергію, шкідливі викиди на довкілля та отримати відповідні переваги: встановлення сонячної електростанції надає можливість використовувати сонячну енергію та значно знизити витрати на закупівлю електроенергії у зовнішніх постачальників; встановлення акумуляторів для накопичення енергії дозволяє підприємствам використовувати електроенергію в будь-який період; підприємства, які використовують СЕС, стають менш залежними від коливань цін на електроенергію. стабільні витрати на електроенергію дозволяють краще планувати бюджет та уникати фінансових ризиків, пов'язаних зі змінами тарифів; підприємства, які виробляють більше електроенергії, ніж споживають, можуть продавати надлишки до загальної енергомережі за зеленим тарифом. що дозволяє отримати додатковий дохід та скоротити термін окупності інвестицій у СЕС; український уряд та міжнародні організації пропонують різні програми підтримки для підприємств, що впроваджують відновлювані джерела енергії; підприємства

можуть отримати гранти, пільгові кредити або податкові пільги, що значно знижує фінансові бар'єри для встановлення СЕС; сучасні СЕС мають високу надійність і потребують мінімального технічного обслуговування. це знижує експлуатаційні витрати та забезпечує безперебійну роботу системи протягом тривалого часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dubyna M., Zhavoronok A., Kudlaieva N., Lopashchuk I. Transformation of Household Credit Behavior in the Conditions of Digitalization of the Financial Services Market. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2020. №14 (1). P. 97-102.
2. Хаєцька О.П. Шляхи підвищення міжнародної інвестиційної привабливості України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 3. С. 113–130.
3. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle (1912/1934) Joseph A. Schumpeter. P.244.
4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. №40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 18.08.2024р.)
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посібник для студ. вузів. Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. 278 с.
6. Рогоза М.Є., Вергал К.Ю. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств : моделі та механізми: монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. 136 с.
7. Державна служба статистики України. Наука, технології та інновації. Економічна статистика за 2013–2019 рр. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 18.08.2024р.)
8. Основні засади впровадження моделі «зеленої» економіки в Україні : навч. посіб. / Т.П. Галушкіна, Л.А. Мусіна, В.Г. Потапенко та ін. ; за наук. ред. Т.П. Галушкіної. К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 154 с.
9. Степаненко Б.В. Концептуальні підходи до визначення поняття «зелений бізнес». *Економіка та прогнозування*, 2010. №4. 22-38. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_10_4_22.pdf. (дата звернення 25.08.2024р.)
10. Gast, J., Gundolf, K., & Cesinger, B. Doing business in a green way: A systematic review of the ecological sustainability entrepreneurship literature and future research directions. *Journal of Cleaner Production*. 2017. 147. P.44-56.

11. Schaper, M. Understanding the green entrepreneur. In *Making Ecopreneurs*. 2016. Routledge. pp. 27-40.
12. Zubeltzu-Jaka E, Erauskin-Tolosa A, Heras-Saizarbitoria I. Shedding light on the determinants of eco-innovation: A meta-analytic study. *Bus Strat Env*. 2018. pp.1–11. URL: <https://doi.org/10.1002/bse.2054> (дата звернення 25.08.2024р.)
13. Vuorio, A. M., Puumalainen, K., & Fellnhofer, K. Drivers of entrepreneurial intentions in sustainable entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. 2018. Vol. 24 No. 2, pp. 359-381. URL: <https://doi.org/10.1108/> (дата звернення 25.08.2024р.)
14. Герасименко Ю.В. Розвиток «зеленого бізнесу» в контексті енергетичної та екологічної безпеки держави. *Збірник наукових праць ВНАУ*. Серія: Економічні науки. 2012. №1(56) том 2. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/624.pdf> (дата звернення 25.08.2024р.)
15. Ефективний зелений бізнес (2021). UNITS. URL: https://www.accounting-ukraine.kiev.ua/poslugi/business_v_zelenim_ofisi.htm (дата звернення 25.08.2024р.)
16. Федоренко С., Василенко Л. Шляхи вирішення проблем розвитку екологічного підприємництва в умовах післявоєнної відбудови України. *Агросвіт*. 2024. №4. С. 80–86.
17. OECD. «Measuring Green Entrepreneurship» in *Entrepreneurship at a Glance* 2011. OECD Publishing, Paris. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264097711-en> (дата звернення 10.09 2024р.)
18. Lober D.J. Pollution prevention as corporate entrepreneurship. *J. Organ. Chang. Manag.* 1998. Vol. 11. P. 26–37.
19. Gast J., Gundolf K., Cesinger B. Doing business in a green way: A systematic review of the ecological sustainability entrepreneurship literature and future research directions. *J. Clean. Prod.* 2017. Vol. 147. P. 44–56.
20. Fiche J. Green Entrepreneurship: What It Is, Importance, How It Works. ClickCard. URL: <https://www.clickcardapp.com/blog/green-entrepreneurship-importance-how-works> (дата звернення 10.09.2024р.)
21. Prokopenko O., Korchevska L., Shulga M., Staverska T., Sydorov Y.

Adaptation of the Development of Ecological Entrepreneurship. International Journal of Scientific & Technology Research. 2020. Vol. 9, Issue 03. P. 1112–1115.

22. Saari U.A. & Joensuu-Salo, S. Green Entrepreneurship. In: Leal Filho W., Azul A., Brandli L., Özuyar P., Wall T. (eds) Responsible Consumption and Production. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals. 2019. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71062-4_6-1 (дата звернення 10.09.2024р.)

23. Сьогодні. URL: <https://www.segodnya.ua/ua/ukraine/v-ukraine-obshchaya-ploshchad-svalok-musora-ravna-territorii-danii-1126385.html> (дата звернення 10.09.2024р.)

24. Дефіцит прісної води: проблеми та шляхи вирішення. URL: <http://thewallmagazine.ru/lack-of-fresh-water/> (дата звернення 10.09.2024р.)

25. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення 15.10.2024р.)

26. Форсування «зеленого переходу»: шість ключових завдань для уряду. Офіційний сайт Ernst&Young. URL: https://www.ey.com/uk_ua/government-public-sector/six-ways-that-governments-can-drive-the-green-transition (дата звернення 15.10.2024р.)

27. Ryszawska, B. Zielona Gospodark – Teoretyczne Podstawy Konceptji i Pomiar jej Wdrazania w Unii Europejskiej (Green Economy – Theoretical Foundations of the Concept and Measurement of Its Implementation in the European Union). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu: Wrocław, Poland, 2013. pp. 48-60.

28. Кириченко В. Екологічне підприємництво як невід’ємна складова сталого розвитку України Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: зб. тез доп. III Міжнар. студ. наук.-тех. конф. Тернопіль: «Тернопільський національний технічний університет імені І. Пулюя», 2020. С. 207–208.

29. Мельник Л.Г. «Зелена» економіка (досвід ЄС і практика України у світлі III і IV промислових революцій): підручник. Суми: Університетська книга, 2018.

463 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/72334> (дата звернення 15.10.2024р.)

30. Green economy. European Environmental Agency: Website. 2020. URL: <https://www.eea.europa.eu/themes/economy/intro> (дата звернення 24.10.2024р.)

31. What is green growth and how can it help deliver sustainable development? OECD. Website. 2020. URL: <https://www.oecd.org/greengrowth/whatisgreengrowthandhowcanithelpdeliversustainabledevelopment.htm> (дата звернення 25.10.2024р.)

32. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission, 2014. URL: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-446-EN-F1.Pdf>. (дата звернення 25.10.2024р.)

33. Беззуб І. Європейський зелений курс та його вплив на Україну. Громадська думка про правотворення. 2021. № 17 (222). С. 16-29.

34. The European Green Deal. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення 25.10.2024р.)

35. Dangelico R., Devashish P., Pontrandolfo P. Green Product Innovation in Manufacturing Firms: A Sustainability – Oriented Dynamic Capability Perspective. Business Strategy and the Environment. Bus. Strat. Env. 2016. № 26. P. 490–506. URL: <https://doi.org/10.1002/bse.1932> (дата звернення 30.10.2024р.)

36. «Rating of countries by level of ecology». URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology> (дата звернення 28.10.2024р.)

37. Лозова Г., Чеберяко О. Регіональна політика у сфері створення «зелених кластерів». URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/8374/1/IEVUSTPPPP_2017_Ch_1_128-136.pdf (дата звернення 30.10.2024р.)

38. Чигрин О. Ю., Мішенін Є. В. Зелений бізнес: сучасні тренди розвитку та шляхи просування. Монографія Енергоефективність та відновлювальна

енергетика в Україні: проблеми управління: за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. М. Сотник, Суми, 2019. С. 14–28.

39. Green mentor. Executive summary - State of the Art Report on mentoring of green companies in Europe. 2015. URL: http://greenmentor-project.eu/educational/english/01_State_Art_Executive.pdf (дата звернення 30.10.2024р.)

40. Ломачинська І.А., Федорченко Ю.Г. Екологічне підприємництво: роль у вирішенні екологічних викликів та забезпеченні соціальної інклюзії. *Market economy: modern management theory and practice*. 2024. Vol. 23. Issue 1 (56). С.67–88. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2092816> (дата звернення 02.11.2024р.)

41. Cornell University, INSEAD, and WIPO. The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? Ithaca, Fontainebleau, and Geneva. 2020. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (дата звернення 02.11.2024р.)

42. Global Green Economy Index. URL: <https://dualcitizeninc.com/global-green-economy-index/> (дата звернення 02.11.2024р.)

43. Towards a Green Economy Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. URL: <https://www.unep.org/resources/report/towards-green-economy-pathways-sustainable-development-and-poverty-eradication-10> (дата звернення: 06.11.2024р.)

44. Green Technology and Sustainable Market. Fortune Business Insights. URL: <https://www.fortunebusinessinsights.com/green-technology-and-sustainability-market-102221> (дата звернення: 08.11.2024р.)

45. Financing the Future: Report of the Italian National Dialogue on Sustainable Finance. MATTM & United Nations Environment Programme. 2016. URL: http://unepinquiry.org/wp-content/uploads/2017/02/Financing_the_Future_EN.pdf. (дата звернення: 07.11.2024р.)

46. LEGGE 28 dicembre 2015, n. 221. Disposizioni in materia ambientale per promuovere misure di green economy e per il contenimento dell'uso eccessivo di risorse naturali (16G00006) (GU n.13 del 18-1-2016). Normattiva. URL:

<https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2015-12-28;221> (дата звернення: 08.11.2024р.)

47. Cochu A. et al. Study on the potential of green bond finance for resource-efficient investments. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. URL: <http://ec.europa.eu/environment/enveco/pdf/potentialgreen-bond.pdf>. (дата звернення 10.11.2024р.)

48. Fondo Kyoto – Efficientamento energetico degli edifici scolastici. CDP. 2016. URL: https://www.cdp.it/sitointernet/page/it/fondo_kyoto_efficientamento_energetico_degli_e (дата звернення 11.11.2024р.)

49. The inclusive green economy in EU development cooperation. Tools and Methods Series Reference Document №25. Brussels, Luxembourg, September 2018. URL: <https://www.greengrowthknowledge.org/sites/default/files/downloads/resource/The%20Inclusive%20Green%20Economy%20in%20EU%20Development%20Cooperation.pdf>. (дата звернення 13.11.2024р.)

50. Прушківська Е.В., Шевченко Ю.Ю. Розвиток «зеленої економіки»: національний аспект. *БізнесІнформ*. 2013. № 3. URL: http://business-inform.net/pdf/2013/3_0/186_191.pdf. (дата звернення 13.11.2024р.)

51. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2020. URL: <https://www.oecd.org/publications/sme-policy-index-eastern-partner-countries-2020-8b45614b-en> (дата звернення 14.11.2024р.)

52. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва від 30.08.2024р. №821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text> (дата звернення 14.10.2024р.)

53. Зелене відновлення України – це шанс на розвиток для бізнесу і можливість побудувати стійку, адаптовану інфраструктуру. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zelene-vidnovlennia-ukrainy-tse-shans-na-rozvytok-dlia-biznesu-i-mozhlyvist-pobuduvaty-stiiku-adaptovanu-infrastrukturu> (дата звернення

14.11.2024р.)

54. Успішні практики екозмін: про внесок бізнесу та громад. Ecobusiness. URL: <https://ecolog-ua.com/news/uspishni-praktyky-ekozmin-pro-vnesok-biznesu-ta-gromad> дата звернення 12.11.2024р.)

55. Енергетична стратегія України на період до 2050 року. Розпорядження КМУ від 21.04.2023р. №373-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#Text> (дата звернення 10.11.2024р.)

56. ДТЕК: офіційний веб-сайт. URL: <https://renewables.dtek.com/> (дата звернення 14.11.2024р.)

57. ТОВ «Екотехнік Україна»: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.energo.ua/ua/contractors/37723644> (дата звернення 14.11.2024р.)

58. ЕтноПродукт: веб-сайт. URL: <https://www.ethnoproduct.com/p/about.html> (дата звернення 14.11.2024р.)

59. ПП «Агроєкологія»: офіційний веб-сайт. URL: <http://www.agroecology.in.ua/companu> (дата звернення 14.11.2024р.)

60. Про альтернативні види палива: Закон України від 14.01.2000 № 1391-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> (дата звернення 10.11.2024р.)

61. Державна служба статистики. Енергетичний баланс України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/energ.htm (дата звернення 10.11.2024р.)

62. Марушевський Г., Хікман Д. (2017). «Зелений» бізнес для малих і середніх підприємств: посібник. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/SME-Guide-web.pdf>. (дата звернення 10.11.2024р.)

63. Гранти на СЕС та кредити «5-7-9» на розподілену генерацію. URL: <https://mind.ua/publications/20275962-granti-na-ses-ta-krediti-5-7-9-na-rozpodilenu-generaciyu> (дата звернення 10.11.2024р.)

64. Українська енергетика. Сонячна генерація: змінюються масштаб та генерація об'єктів. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/tryfonivska-ses-foto-dtek> (дата звернення 10.11.2024р.)